

EMIGRANTEN

EMIGRANTEN ER DET NYE
MEDLEMSBLADET TIL DET
NORSK-AMERIKANSKE
HISTORIELAGET I NORGE
NAHA-NORGE

Redaktørar for dette nummeret er
Terje Mikael Hasle Joranger og
Arnstein Hjelde

O m bladet	side 2
T røndere som tidlige bosettere i Canada	side 3
U tvandrerpioneren Hans Barlien	side 16
S tudie av kirkemusikk i lutherske norske kirker i Amerika på 1800-tallet	side 25
D rømmer om «Nylænde». Transatlantiske kvinnepolitiske forbindelser 1880-1925	side 27
E thnicity, Class, and Regional Building Styles: The Foundation of Immigrant Architecture	side 29
T he Epistolary Practices of Norwegian Emigrants and the Emergence of a Transatlantic Public Sphere, ca 1835-1870	side 33
P ræielingvistikk og papmaslingvistikk	side 35
F ra Norsk utvandremuseums samlinger	side 38

Om medlemsbladet *Emigranten*

Av Terje Mikael Hasle Joranger og Arnstein Hjelde

Velkommen til den første utgåva av Det norskamerikanske historielag avdeling Norge (NAHA-Norge) sin nye medlemspublikasjon *Emigranten*! Me vonar publikasjonen kan vera eit bindeledd mellom foreininga og medlemmene.

Kvifor har me valt *Emigranten* som namn på bladet? For det fyrste viser namnet til migrasjon som tema, eit sentralt tema for NAHA-Norge. Migrasjon er dessutan ein prosess som omfattar emigrasjon frå eit avsenderland og immigrasjon til eit mottakarland. Sidan publikasjonen kjem ut i Noreg, som var eit avsenderland for hundretusenvise emigrantar på 1800- og byrjinga av 1900-talet, er *Emigranten* eit naturleg val. Vi skal heller ikkje underslå at det var lagsmedlem og bidragsytar Jostein Molde som først foreslo dette namnet.

Namnet er elles det same som ei av dei første norskamerikanske avisene som kom ut i åra 1852-1868 i Inmansville og seinare i Madison, både i staten Wisconsin. I 1868 vart avisa samsleggen med avisa *Fædrelandet* i La Crosse, og ho kom ut under det nye namnet *Fædrelandet og Emigranten* fram til 1893. Då gjekk ho inn i den nyare avisa *Minneapolis Tidende* i Minnesota.

Emigranten er òg eit resultat av NAHA-Norge sitt 40-årsjubileum i 2021. I den samanhengen utvikla det seg eit ynskje om å gje medlemmene i foreininga eit utvida tilbod. I fyrste omgang ynskjer me å presentere stoff om ymse tema knytt til den norske utvandrarssoga. I publikasjonen har me òg med presentasjonar av ulike prosjekt som er under arbeid. Fagartiklar og presentasjon av pågåande prosjekt utgjer to av hovuddelane i denne publikasjonen. Når det er sagt, er denne fyrste utgåva av *Emigranten* eit prøveprosjekt både i sidetal og type inn-

hald. Me satsar på ei til to utgåver i året, og vi har som mål at neste nummer kjem til hausten. I seinare utgåver vil me utvide stofftilfanget med bokmeldingar, referat frå møter og seminar i NAHA-Norge sin regi og anna. Og ikkje minst vil vi ha bidrag frå medlemmene. Så har du noko du vil bidra med, så er det fint om du tek kontakt med oss om dette. Det kan vere ein fagartikkel på fleire sider, eller det kan vere eit mindre bidrag, eller det kan vere gamle foto, brev etc.

Me vil også nytta høvet til å takke bidragsytarane i dette nummeret; utan innsatsen deira ville det ikkje bli noko blad no!

For å finne fram til eit høveleg format på denne publikasjonen, treng me tilbakemeldingar. Me oppmodar derfor lesarane om å sende ros og ris om denne utgåva til oss.

Kontakt oss på arnstein.hjelde@hiof.no eller Terje.Mikael.Hasle.Joranger@annomuseum.no

Dagens styre i NAHA-Norge

Arnstein Hjelde, leder
Kari Anne Fekjær, nestleder
Ellen Vollebæk, kasserer
Kari G. Hempel, sekretær
Trond Espen T. Bjoland, nettredaktør

Linda Stewart, vara
Lena E. Kutschera, vara
Knut Djupedal, vara

Trøndere som tidlige bosettere i Canada

Av Jostein Molde

JOSTEIN MOLDE

Det bli itj nå tå før trønderan kjæm!

UTVANDRINGEN FRA TRØNDELAG 1837-1930

EMBLA AKADEMIK

Forfatteren ga i 2020 ut boka *Det bli itj nå tå før trønderan kjæm!*
Utvandringen fra Trøndelag 1837-1930

Norsk bosetting i Canada fikk sin spede begynnelse på 1850- og 1860-tallet, men den skulle bare bli et blaff av forskjellige grunner. Fra begynnelsen på 1880-tallet ble Canada igjen gjenstand for interesse fra norske innvandrere, men det var først på 1900-tallet at de kom i større antall. Ifølge folketellingen av 1901 bodde det i overkant av 1.200 norskfødte personer i Canada, og da i de midtre og vestlige delene av landet, mens det i 1931 befant seg vel 32.000 mennesker født i Norge.¹

Den tidlige bosettingen av nordmenn i Canada skjedde i provinsene Quebec og Onta-

rio, der det mest kjente stedet var Gaspé i Quebec, ved munningen av St. Lawrencebukta. Lenger vest var Sherbrooke i Quebec et annet sted med nordmenn, og et tredje sted var Buckingham like øst for Ottawa i Ontario. Denne bosettingen er blitt omtalt i bøker og artikler, både av de mest kjente emigrant-historikerne som Theodore C. Blegen, Ingrid Semmingsen og Odd S. Lovoll, men også av andre historikere og historieinteresserte personer. At trønderske emigranter utgjorde en stor andel av denne bosettingen, er kjent fra kildene, men i denne artikkelen blir det fokusert mer på hvem disse var.²

Fra begynnelsen av 1850-tallet ble frakten av norske emigranter dreid fra New York til Quebec, mest fordi de engelske navigasjonsaktene ble opphevet i 1849 og med det tillot norske skip å ta med seg returgods fra oversjøiske steder til England, og da i form av trelast. Fra 1852 til 1864 gikk det i land 42.275 norske utvandrere i Quebec, med topper på 6.123 i 1857 og 8.406 i 1861.³

² Theodore C. Blegen: *Norwegian Migration to America. The American Transition*. Northfield 1940, s. 357-382; Ingrid Semmingsen: *Veien mot vest*. Oslo 1941, s. 446-449; Odd S. Lovoll: *Den lange overfarten. Tidlig norsk utvandring til Amerika*. Scandinavian Academic Press, Oslo 2016 (Dette er en norsk versjon av den engelske utgaven *Across the Deep Blue Sea. The Saga of Early Norwegian Immigrants*. Minnesota Historical Press, 2015); Hjalmar Rued Holand: «Gaspé. Et trist blad i vor nybyggersaga», i *Symra* 1909, s. 2-8; N.C. Brun: «Første aars oplevelser», i *Symra* 1911, s. 110-119; B.L. Wick: «Den første koloni i Gaspé, Canada», i *Samband* 1914, s. 103-106; Loken 1980, s. 17-23; Orm Øverland: «Håpefulle utvandrere og en utro tjener. Kloster-familien og utvandringen til Canada i midten av det forrige århundret», i *Ætt og Heim* 1994, s. 127-150.

³ Lovoll, s. 118.

¹ Gulbrand Loken: *From Fjord to Frontier. A History of the Norwegians in Canada*. Toronto 1980, s. 224.

De aller fleste emigrantene som dro den veien, fortsatte videre inn i USA, og dette var noe de kanadiske myndighetene ønsket å gjøre noe med. Midt på 1850-tallet hadde noen få nordmenn slått seg ned i The Eastern Townships i provinsen Quebec, nærmere bestemt i Sherbrooke og i Bury, ikke langt derfra. Regjeringen utnevnte i 1857 en nordmann, Christopher O. Closter, som utvandringsagent for skandinaviske emigranter. Han var en bror av den kjente lederen for avholdsbevegelsen i Norge, Asbjørn Kloster, og hadde bodd i Canada noen år, slik at han var godt kjent med forholdene der. For å skreddersy informasjonen overfor de norske emigrantene, utarbeidet han en egen plan, som i stor grad ble godkjent av regjeringen i 1859. Ifølge denne ble det avsatt et landområde på Gaspé-halvøya for norske nybyggere, der de kunne kjøpe jord til en billigere pris enn i USA.⁴

Closter reiste over til Norge for å skaffe emigranter til dette stedet, og fikk hjelp til det av sin bror i Stavanger. Samtidig var en annen norsk agent bosatt i Canada, i Norge i samme ærend. Det var Helge Haugan, som konsenterte seg om Trøndelag og Nordland, og tidspunktet for dette var 1860 og 1861.⁵

⁴ Semmingsen, s. 446-47.

⁵ Haugan reiste til Norge i mars 1860, og han satte opp et kontor i Oslo som representant for den kanadiske regjeringen (*Johan Schröder's Travels in Canada 1863*, oversatt og med en introduksjon av Orm Øverland, McGill-Queen's University Press, 1989, s. 22). Closter var i Gaspé i august 1860, men reiste til Stavanger høsten 1860. Returen skjedde med skipet *Iris* 4. mai 1861, med ankomst Gaspé 10. juli (Øverland 1989, s. 26-28 og www.norwayheritage.no). Orm Øverland: «Håpefulle utvandrere og en utro tjener», i *Ætt og heim* 1994, s. 133.

Kart over provinsen Quebec, tegnet av Lars Lilleby Macedo

Men alt før dette var det trøndere til stede i Bury, Compton County. De første nordmennene kom dit i 1853, og i 1854 kom det 14 familier til på skipet *Flora* fra Christiania, med 50-60 mennesker. På stedet bodde nordmannen Cornelius Tambs, og han var interessert i å få andre nordmenn dit. I 1857 tok han en tur til Quebec for å møte ny-ankomne nordmenn, og han overtalte 90 av dem til å bli med til Bury.⁶

Blant disse befant det seg selbygger, er det grunn til å tro. Dette kan vi se fra et par kilder. En av dem er fra en redaksjonell artikkel i *Adresseavisen* i 1861, hvor det blant annet står: *I Nedre Kanada har der bosat sig 20-30 fattige Familier, især fra Selbu. Disse Folk har nu boet der i 5 a 6 Aar, men deres Lod er saare sørgelig; de tjener ikke engang saameget, at de kommer længere vestover, og vil stedse komme til at friste en sørgelig Lod der. Bedst er det, at de, som endelig ville udvandre, gaa den længere Vei til de vestlige Stater, men man maa visselig være enig om, at*

⁶ Lovoll 2016, s. 142-144.

enhver, der kan og vil arbeide, gjør bedst i at blive her hjemme.⁷

Det skrives at selbyggene har bodd der i 5-6 år, dvs. fra 1855-56, men ingen informasjon kan bekrefte dette. Derimot var det noen som kom dit i 1857, som vi skal se. En annen opplysning er at det er så dårlig stelt med dem at de ikke kan komme seg vestover. Dette er også feil, noe som vil gå fram av den neste kilden.

Denne er i form av et brev som stjør-dalingen Lorntz Jensen skrev hjem til en venn i Hegra den 16.12.1860 fra Meeker County, Minnesota:

... intil i høst var ieg den eneste fra Trondhjems Stift heri Sættementet, men da kom Matias Paulsen Sesaas fra Selboe hertil, han og flere Andre drog til Canada da vi kom fra Norge men da de havde været der en stund Angrede de det at de havde reist til Canada, Matias Pausen paastaar at det var meget bedre i Canada end i Norge men da de Norske ikke fant sig tilfredse der, da var der liden udsigt til at der kunde blive noget Norskt Sættement, han siger, de Norske reiste ligesaa fort som de kom, han siger der var intet andet end Stor Skov overalt, men der var ganske god fortjeneste, Jeg afraader saaledes envær af mine Landsmænd som tænkker paa at reise til Amerika fra at nedslaae sig i Canada, dersom de kan komme Længere, men kan dem ikke komme længere for mangel paa Penge, da er der i allefal bedre at Stope i Canada et Aar eller to, de vil derved sættes istand til at drage til Væsten hvor den Største Dæl af deres forhen Udvandrede Landsmænd Lever...⁸

⁷ Adresseavisen, 18.04.1861.

⁸ Brev til Ole Iversen Lillefloren, i privat eie. Ifølge *Album of history and biography of Meeker County, Minnesota*, Chicago 1888, s. 442-43, oppholdt Paulsen og familien seg i Bury fra de ankom i 1857 til trolig i 1860. Mathias Paulsen er oppført med Larsnæs som etternavn i kirkeboka for Selbu da han utvandret i 1857, men han er også benevnt Espet, og det er under denne gården han er oppført i *Selbu i fortid og nåtid*, bind 3, s. 552. Han utvandret med kona Marit Johnsdatter og fem

Den samme brevskriveren nevnt ovenfor var også forfatter av et leserbrev gjengitt i *Trondhjems-Posten* i 1858, der han skildrer overfarten med det første emigrantskipet fra Trondheim i 1857, *Sverre*. Et utdrag herfra viser at noen selbygger valgte å stoppe i Canada: *Da vi kom til Qvebeck, kom en norsk Mand til os og vilde have os til at reise ind i Canada, der skulde vi faae Arbeide strax for 16 Dollar Maaneden og Kosten, men der var ikke Mange som vilde. Tørris Græsli af Tydalen, John Baardsgaard af Selbu med Familier reiste til Canada.*⁹

Det ble avholdt en folketelling i Canada i januar 1861, men da var det få trøndere igjen i Bury.¹⁰

Denne første bosettingen med trøndere involvert, skjedde altså på bakgrunn av påvirkning ved ankomsten til Quebec. Noe annet var det med bosettingen ved Gaspé i 1860-61, som kom som resultat av to agenter som reiste til Norge og som brukte aviser som informasjonskanal.

Som nevnt var Helge Haugan den ene. Han var vognmaker fra Drammen og utvandret til Canada med familien i 1858. De slo seg først ned i Montreal i 1859, men ved folketellingen i 1861 bodde de i Bury, sørøst for

barn. Mathias og Marit var født i Ålen, og kom til Selbu i 1844, først til Setsås, senere til Espet.

⁹ *Trondhjems-Posten*, 07.03.1858. Tørris Knudsen Græslie hadde med seg kona Kari og 6 barn. De kom til St. Croix Co., Wisconsin senest 1860. John Christensen Baardsgaard hadde med seg kona Ingeborg og hennes sønn Hans Hansen. De kom til Meeker County i 1860. Trolig reiste de to familiene sammen fra Bury, kanskje også i lag med Paulsen-familien.

¹⁰ Denne folketellingen er tilgjengelig på Ancestry, og det bodde 55 norskfødte i Bury da, 67 om vi tar med familiemedlemmer. På et tidspunkt før dette bodde det 126 personer der, se Lovoll 2016, s. 144. Det er kjent at det var én trøndersk familie der i 1861. De er oppført som Olie Pettersen (33 år), kona Lenna (25), og barna Annie (6) og Peder (1). Peder var født i Canada. Dette er Ole Pedersen Hansvig som utvandret 1859 fra Nærøy med kona Olea Olsd. og to døtre. Han var født i Tynset og kona i Øyer, men de ble gift 1855 i Nærøy. De fikk også sønnen Ole i Canada i 1863, men flyttet allerede samme år til Dunn County, Wisconsin. Se familieoppsett på Ancestry på Ole Pederson.

Montreal. Her er han oppført som farmer, men han hadde visst ingen suksess med det.¹¹

Kanskje derfor engasjerte han seg som offisiell immigrasjonsagent, og i mars 1860 dro han over til Norge på oppdrag fra regjeringen med kart og informasjon på norsk om særlig land ved Ottawa. Samtidig var Closter i Norge og reklamerte for Gaspé, og dette kom også trøndere for øret. Seilskipet *Brødrene* avgikk fra Trondheim 8. juni 1860 med 154 passasjerer, som kom fra bygdene i Trøndelag, samt fra Nordland og Sverige.¹²

Skipet kom fram til Quebec 28. juli etter 50 dagers seilas. Det er ikke funnet noen direkte link til at Haugan hadde noen påvirkning på utvandringen fra Trøndelag eller Nordland i 1860, i alle fall ikke i form av avisinnlegg eller annonsering, men det var likevel noen som kom til Gaspé fra disse stedene. Kanskje skyldtes det påvirkning fra noen andre? For i Borge i Lofoten hadde det siden 1850 bodd tre brødre fra Åfjord, der de drev med fiske. Disse var Ludvig (født 1824), Peter (født 1826) og Fredrik Brandt (1831). Her ble de gift, og ifølge en beretning skrevet av et søskenbarn og publisert i 1911, går det fram at Ludvig og Peter utvandret i 1859 og bosatte seg i nærheten av Montreal. Samme kilde oppgir at Fredrik og deres mor kom etter i 1861, og de steg i land i Gaspé, dit Ludvig og Peter hadde forflyttet seg i 1860, da de fikk høre om at regjeringen hadde åpnet opp for norsk bosetting der.¹³

Peter Godske Brandt (1826-1915). Mange av opplysningene om Brandt-brødrene har jeg fått tilsendt fra etterkommeren Susi Haines Ruchie, Edina, Minnesota, herunder tre slektshistorier.

Denne beretningen fra 1911 viser seg å inneholde noen unøyaktigheter. Det som kan dokumenteres, er at alle tre brødrene er oppført som utvandret i 1860 med familiene ifølge kirkeboka for Borge. Samtidig viser kirkeboka for Åfjord at deres far, Christian Condors Brandt også har fått attest fra presten for å utvandre i 1860. Han skal imidlertid ha dødd under overfarten.¹⁴

¹⁴ Kirkebok for Borge, utflyttede i 1860; Kirkebok for Åfjord, utflyttede 1860: Her står det riktignok at det er Jochum Christian Brandt, født 1799, som har fått attesten, men det står at han har vært i Nordland i mange år, og det stemmer bedre med Christian. Forfatteren av *Åfjord og Jøssund gårdshistorie*, bind 2 (1986), s. 411-12 skriver også at det er Christian (født 1796) som har fått attesten. I samme bygdebok s. 590 står det at Jochum døde også i 1799. Utflyttingsattesten for 15.05.1860 lyder på «Amerika, formentlig til de engelske Besiddelser», og Canada lå under England på den tiden. Det står også at han reiser i lag med sin kone Elen Borchman Brun (f. 1803), men dette er strøket over. Nå kan det være at hun reiste først i 1861, i lag med sin søster Karen Margrete Sofie Brun (f. 1808), for hun finnes ikke i folketellingen for Canada, som altså ble holdt i januar 1861. Dette bekreftes av N.C. Brun, når han skriver: «Fredrik, der med familie og moder kom sammen med os». At Christian døde under overfarten i 1860, er ikke bekreftet, men er nevnt i slektsheftet *Høyenes to America* (2006?), s. 11.

¹¹ Lovoll 2016, s. 111-12, 143. Haugan var opprinnelig født i Sigdal i 1799, men bodde i Drammen fra 1820-tallet, hvor han først var maler, senere oppført som fabrikant og mot slutten som vognfabrikant. Han flyttet til Oslo i 1839-40, hvor han utvandret fra. Se også Wikipedia-artikkel om Helge Alexander Haugan.

¹² Lovoll 2016, s. 111-12; *Adresseavisen*, 05.06.1860 og 12.06.1860.

¹³ N.C. Brun: «Første aars oplevelser», i *Symra* 1911, s. 110-19; Lovoll 2016, s. 148.

Forklaringen på at brødrene Ludvig og Peter utvandret i 1859, men er registrert i kirkeboka som utvandret i 1860, kan være at de kom tilbake og hentet familiene sine. Eller at de skrev hjem og ba konene om at de måtte skrives inn i utflyttingsattesten fra presten. Til støtte for den første forklaringen er et leserbrev i *Morgenbladet* i 1861, skrevet i desember 1860 fra noen av de norske bosetterne der: *Forleden Aar reiste 2 Brødre over fra Norge og fandt sig vel fornøide og kjøbte Land i Vesten; men En af dem reiste tilbage til Norge efter Familierne og traf da, før han forlod Amerika, sammen med Chr. O. Closter, af hvem han fik Oplysning om dette Sted, og foretrak dette, og da kom ogsaa den Anden hertil; og en tredje Broder kom ogsaa over fra Norge og tog Land her.*¹⁵

Selv om det ikke nevnes navn her, så passer dette godt på de tre brødrene fra Åfjord. Her står det altså at bare én av dem reiste tilbake og hentet familiene. Den andre måtte trolig være tilbake i Gaspé og ta vare på jorda de hadde kjøpt.

Da *Brødrene* kom til Quebec i slutten av juli 1860, ble de møtt av Christian Closter, og han fikk med seg 7 familier til Gaspé 1. august. Transporten dit ble foretatt med dampskip. Den ene av Brandt-brødrene var som nevnt med fra Norge, og trengte ikke noen ytterligere overtalelser fra Closter for bli med til Gaspé, som altså gjaldt tre av familiene. Men sammen klarte de å overbevise noen andre trøndere fra *Brødrene* om å bli med dem.¹⁶

Folketellingen 1861 for Gaspé (Malbaie) oppgir, ved siden av Brandt-brødrene, i alle fall tre andre trøndere som var med *Brødrene*. Disse var ugifte karer, og alle utvandret fra Strinda. Det som kompliserer fortellingen om de tre brødrene ovenfor, er at Fredrik og familien er oppført i januar 1861, så N.C. Brun må ha husket feil når han skriver at de kom sammen med ham senere i 1861. En annen ting er at Peter og Ludvig også er oppført i tellingen for Bury, men bare Peter med familien. Det må bety at de hadde beholdt jorda si der, i alle fall Peter, som er oppført som farmer.¹⁷

I tillegg til de tre Brandt-familiene, var

30	Hans. Andersen	Franses	2-treway	Lutheran	27	1	m
31	Hanna h. Andersen	3. Puteyman	—	—	27	1	m
32	Peter Johansen	Col. Fred	—	—	30	1	s
33	Anders Wilson	—	—	—	30	1	s
34	William Wilson	—	—	—	30	1	s
35	Jens Petersen	Thimble	—	—	22	1	s
36	Martin Johansen	Col. Fred	—	—	22	1	s
37	Olaf Olsen	—	—	—	29	1	s
38	William Klauk	—	—	—	29	1	s
39	Sivert Brandt	Col. Fred	—	—	36	1	m
40	Christian Brandt	3. Puteyman	—	—	39	1	m
41	Dorothy Brandt	—	—	—	31	1	s
42	Hanna h. Brandt	—	—	—	31	1	s
43	Peter Brandt	Col. Fred	—	—	34	1	s
44	Anders Brandt	3. Puteyman	—	—	29	1	s
45	Charles Brandt	—	—	—	42	1	s
46	Gustav Christensen	—	—	—	14	1	s
47	Colin Christensen	—	—	—	12	1	s
48	Peter Brandt	—	—	—	3	1	s
49	Hanna Johansen	—	—	—	16	1	s
50	Christen Brandt	Col. Fred	—	—	23	1	s

Utsnitt av folketellingen 1861 for Gaspé, tilgjengelig på Ancestry.

¹⁵ *Morgenbladet*, 25.03.1861. Brevskriverne var Halvor E. Jordahl og Elling H. Vigen, begge fra Balestrand. De skriver selv at de var de første norske i Gaspé i 1860.

¹⁶ Lovoll 2016, s. 149.

¹⁷ Disse tre var Andreas Olsen Stafnemyhr (f. 1830 i Strinda), Iver Pedersen (f. 1838 i Ålen), Sivert Ulriksen Selsbak (f. 1832 i Strinda).

det en fjerde familie i Gaspé med trøndersk tilknytning. Det var Egart Georg Bøyesen, født 1815 i Trondheim. Han ble gift 1849 i Bø, Vesterålen, og bodde på Maursund/Mårsund. Her fikk de tre barn før de utvandret i 1860. Deres fjerde barn ble født i Minnesota i 1864.¹⁸

For å sikre at folk i Norge fikk pålitelig opplysning om forholdene i Gaspé, var det to grupper med beboere på stedet som sendte hvert sine leserbrev til *Morgenbladet*. Begge ble opptatt samme dato i mars 1861, men var datert hhv. november og desember 1860. I det første beskrives det utførlig om hvilke naturlige herligheter som fantes der, at klimaet var sunt, men at landet ikke var oppdyrket ennå. Ved hjelp av Closters initiativ kunne man kjøpe 100 acres (400 mål) med land til 20 dollars, som skulle betales over fem år, og på disse årene skulle man dyrke opp 6 acres og bygge et våningshus. Jorda var fruktbar, heter det, og det fantes godt med skog. Man kunne også fiske i elva, om man ikke ville drive med jordbruk. Landområdet de har fått tildelt, ligger et par kilometer fra kysten. En mann kan kjøpe land for de reisepengene han ellers ville ha måttet punge ut med, om han hadde reist videre vestover. Vi råder derfor alle som vil utvandre, om å komme dit, avsluttes det med. Brevet er underskrevet av Ludvig Brandt, Petter Brandt, Fredrik Brandt, Petter A. Berg, Ekard Baysen, Gulbrand Christiansen, Knud Arnesen, Christian Bjørnstad og Theodor Bjørnstad.¹⁹

¹⁸ Se oppslag på Ancestry; Kirkebok for Bø; *Bø bygdebok*, bind 2, s. 42; Folketellingen 1861 for Gaspé. De bodde en tid i Goodhue Co., Minn., men flyttet 1877 til Traill Co., ND.

¹⁹ *Morgenbladet*, 25.03.1861. Petter A. Berg finnes ikke i folketellingen for januar 1861; Knud Arnesen (født i Innvik i Sogn) utvandret fra Rødøy i Meløy i 1859, sammen med hun som skulle bli kona hans, Anne Dorthea Johnsdatter, født i Lurøy; Gulbrand Christiansen er trolig Gulbrand Christoffersen (f. 1844), som var stesønnen til Fredrik Brandt; Christian og Theodor Bjørnstad har ukjent opprinnelse, men er født

Det andre leserbrevet roser Closter for hans arbeid, til tross for at andre ikke setter pris på det han gjør. Kom til Gaspé, anbefales det, så slipper man den lange reisen vestover. Det bor nå ca. 50 norske der på stedet, heter det.²⁰

Annonse for Flora i Trondhjems-Posten, 23.01.1861.

Imens har Helge Haugan arbeidet iherdig i Trøndelag, Nordland og Troms. Hans første avertissement i *Adresseavisen* skjedde 27.12.1860, der det opplyses om at skipet *Flora* av Tønsberg skulle avgå til Quebec fra Trondheim i april 1861. Videre skulle skipet *Harald Haarfager* hente passasjerer i Lofoten i slutten av april, dersom det tegnet seg nok interesserte og dersom ikke det inntraff «Naturhindringer». Selv skulle han reise med *Flora* og være behjelpelig med veiledning. Denne annonsen gjentok han i januar og fulgte opp med nye i april og mai.²¹

I april melder *Adresseavisen* at Haugan har forlatt byen og at skipet han har satt opp, likevel ikke kommer. Det har meldt seg ca. 100 personer til dette skipet, og man har prøvd

ca. 1837 og 1839 ifølge folketellingen for 1861. Ekard Baysen er Egart Bøyesen fra Trondheim, se note 18.

²⁰ *Morgenbladet*, 25.03.1861. Ifølge folketellingen for januar 1861 bodde det 36 nordmenn i Gaspé.

²¹ *Adresseavisen*, 01.01.1861, 10.01.1861, 13.04.1861 (ny), 23.04.1861 (ny), 30.04.1861 (notis), 25.05.1861 (ny), 28.05.1861, 30.05.1861. Se også *Thronhjems-Posten*, 13.01.1861, 20.01.1861, 23.01.1861, 03.02.1861 og 10.02.1861. Haugan var også en tur til Tromsø for å verve reisende med Flora, se *Thronhjems Stiftsavis*, 27.07.1865. Allerede i januar 1861 opplyser han at han er på reise til Lofoten (*Thronhjems-Posten*, 27.01.1861), og han har vel fortsatt derfra til Tromsø.

å skaffe et annet skip. En uke senere blir det opplyst at *Flora* vil ankomme som lovet og at Haugan vil komme oppover i den anledning. Antall passasjerer er nå opp i ca. 150. Det heter at skipet tar imot passasjerer til Gaspé og Quebec. I juni melder avisa at skipet ble utklart 15. juni med ca. 140 passasjerer, mange fra Trondheim by.²²

Det høres ikke noe mer om *Harald Haarfager*, men *Brødrene*, et Trondheimsbasert skip eid av brødrene Jessen og Johan Koen, har også i 1861 satset på ny overfart gjennom annonser i *Adresseavisen* siden 20.12.1860. Selv om det var et mindre skip enn *Flora*, var det 171 passasjerer om bord da *Brødrene* seilte ut fra byen 25. mai. De kom

dels fra landdistriktene og dels fra byen. I en redaksjonell kommentar uttrykkes det bekymring over plassmangelen og frykter at det kan bli kaos på et opprørt hav. Stadsfysikus har vært om bord og beordret mer lys og luft til mellomdekket, som er utført ved å lage hull på øverste dekk.²³

Brødrene ankom Gaspé 14. juli etter 50 dagers seilas, mens *Flora* kom til Quebec 13. august etter en reise på 59 dager. Nils Christian Brun fra Bodø var med *Brødrene* og steg av i Gaspé sammen med «en hel flok andre trønderfamilier», men de fleste av de 171 på båten fortsatte til Quebec. Brun skriver videre: «En fire a fem mil fra Brandt-familjerne tog saa min far og tre andre trønderfamiljer,

Dette bildet av briggen *Brødrene* er gjengitt med tillatelse av Sverresborg Trøndelag Folkemuseum. Den fraktet emigranter til Quebec fra Trondheim i årene 1858-1862.

²² Adresseavisen, 23.04.1861, 30.04.1861, 15.06.1861.

²³ Adresseavisen, 20.12.1860, 21.05.1861, 25.05.1861.

vognmand Johansen, Berg og skrædder Andersen, sig sine «homesteads» paa 100 acres hver, en tre mil inde i urskogen.» De andre trønderne tok seg land lenger inni landet, vekk fra kysten, og det var nok skuffende for mange, for de fleste hadde jo kommet for fiskets skyld, skriver Brun. Ifølge ham var det 30 norske familier fordelt på tre små settlementer. Kun få av disse var påvirket av Closter, tilføyer han. Senere kom et skip med emigranter fra Stavanger-kanten, og de utgjorde 70 familier.²⁴

Kirkebøkernes utflytterlister for Trøndelag viser at det var 61 fra Nord-Trøndelag og 178 fra Sør-Trøndelag som skulle utvandre i 1861. De langt fleste kom fra Trondheim by, 123. Alle de 68 personene som er oppført i Domkirkens kirkebok, skulle til «Canada», som er eneste gang at dette reisemålet er oppgitt i noen trøndersk kirkebok, bortsett fra at to personer fra Strinda oppga Gaspé i 1861. For øvrig var det 49 personer fra Strinda, Bakklandet og Malvik som skulle til Canada. De to skipene hadde med seg i alt 311 personer, mens 239 er oppført i trønderske kirkebøker. Det betyr at 72 personer kom fra andre steder, og altså noen av dem fra Nordland.

N.C. Brun forteller ikke om *Flora*, men det er ikke rart, all den stund skipet ikke la til ved Gaspé, men gikk til Quebec. Som tidligere nevnt hadde Haugan med seg informasjon om bosetting ved Ottawa, og det var dit han tok med passasjerene på *Flora*. I et brev fra en «paalidelig Mand» gjengitt i *Trondhjems-Posten* fortelles det om hva som skjedde etter ankomsten:

Først den 12te August Kl. 9 Aften fik man Ankeret i Bund paa Quebecs Red. Nu var man da efter megen Møie kommen saalangt, at man havde Udsigt til at naa fast Land under Fødderne; men hermed var ikke Meget opnaaet;

²⁴ Brun 1911, s. 110-11. Det er ukjent hvem Johansen og Andersen var, men Berg var kanskje Erik Andersen Berg, født 1819 i Stangvik, gift 1851 i Domkirken, Trondheim med Marit Pedersd. Viig. De utvandret 1861 med fire barn. Kona døde 08.09.1861 i Gaspé.

Nils Christian Brun (1846-1919). Bilde hentet fra Olaf M. Norlie: *Norske lutherske prester i Amerika 1843-1915*, Minneapolis 1915, s. 126. Ifølge kilden er bildet tatt 1889.

thi endnu stod det Værste tilbage. Efter et Ophold af 2 Dage i Quebec reiste Emigranterne den 15de om Morgen med Jernbane afsted til Ottawa i Canada, hvilket Sted efter Paastand af Agenten Haugan, som fulgte med fra Norge, og der havde lovet at bistaa Emigranterne med Raad og Daad, skulde det være det bedste Land i hele Amerika, men som, saavidt der kjennedes, var det aldeles Modsatte. Den anden Dags Eftermiddag ankom man didhen under Veiledning af en Mand ved Navn Andersen fra Stavanger. Et yderst originalt Skuespil frembød sig her for Tilskuerne. Emigranterne styrtede ud af Vognene uden at vide, hvor hen de skulde vende sig; 130 Passagerer stode der som en Hoben Faar uvisse om de skulde gaa eller blive staaende. Der blev da foreslaaet, at Alle, som ikke havde Penge til at kjøbe Jord, skulde reise endnu omtrent 30 Mil op i Landet, man lovede 8 Daler Løn og Kost. Næsten alle løse og ledige Personer reiste samme Aften afsted efter disse Løfter; men da de kom frem, fik Piben en anden Lyd. Der behandledes de akkurat som Dyr, ja verre end disse behandles i Norge. Tilslut skulde de faa

Arbeide fra 3 til 7 Dollars maanedlig efter Duelighed; men da de havde arbeidet den bestemte Tid, fik de Fleste Intet for Arbeidet. Brevskriveren begreb da, at det maatte være «Fantestreger» under og begav sig tilbake til Byen. Andersen og den saakaldte Landagenten gjorde sig Umage for at drive ham tilbage til Landet igjen, men han negtede det paa det Bestemteste, hvilket han erklærer var paa høi Tid. Han stod fast paa, at enten skulde man skaffe ham Arbeide i Byen eller ogsaa tilbagebetale ham sine Penge. Efter at have spadseret i 8 Dage skaffedes ham endelig Arbeide i Byen med 21 Dollars maanedlig Løn. Efter en Maanedes Forløb ophørte Arbeidet. Han tabte ikke Modet, da han havde lidt Penge i Lommen og den 9de Oktober reiste han til Chikago i Illinois. Strax efter Ankomsten did fik han Emploi med 28 Dollars maanedlig paa egen Kost.

Alle, som havde lidt Penge, er reist til Veststaterne; men de, som ingen havde, maatte blive tilbage. Det ser ikke rart ud især med de Familiefædre, som bleve tilbage der. «Naar de havde spist til Middag, vidste de Fleste ikke, hvor de skulde tage Noget til Aften, og ikke 2 Skillings Fortjeneste vidste de at erholde til Vinteren.» Brevskriveren siger at have erfaret, at Canada ikke er noget fordelagtig Sted at komme til, «og de Agenter, som den canadiske Regjering hidtil har sendt over til Norge, tør jeg dristigen sige ere meget slette Personer til at behandle sine Emigranter, thi de gjorde sig al Umage for at tage dem ved Næsen.

Haugan laante 150 Spd. ombord paa Hidreisen af sine Emigranter paa Betingelse af, at de skulde tilbagebetales ved Afreisen fra Quebec, men det staar endnu til Rest, og bliver vel endnu staaende; thi de have ikke mindste Formening om at faa 2 Skilling tilbage, og paa samme Maade skal efter Sigende Closter have behandlet sine Emigranter i Gaspé.»²⁵

²⁵ *Drammens Tidende*, 03.12.1861 (utdrag). Brevet er hentet fra *Trondhjems-Posten*.

Dette brevet viser at det rådet kaos ved ankomsten til Ottawa, og her ble passasjerene delt i to – de som ikke hadde penger til å kjøpe jord, og de som hadde det. Flere rapporter fra de som var med Flora, fortsatt å komme inn til Trondheims-avisene. I et brev skrevet av hjulmaker Nielsen datert Chicago 31.12.1861 er det en detaljert redegjørelse av hans opplevelse av det som skjedde i Ottawa. Det går fram at han og noen andre reiste til Buckingham og derfra ytterligere 35 mil (trolig engelske mil, altså 56 kilometer) opp elva til «Brevmon» (Bowman) der de skulle få kjøpe land. Men det viste seg at dette var dårlig land, og de dro tilbake til Buckingham. Det ble gjort et nytt forsøk på et sted som heter Common, men heller ikke der fantes det brukbart land. I løpet av to måneder hadde ikke Nielsen fått seg noe arbeid. Haugan hadde lånt 100 Spd. av ham underveis fra Trondheim, og flere ganger etter ankomsten forsøkte Nielsen å få pengene tilbake. Han reiste sågar til Haugans hjem i september, men han var ikke hjemme. Han skriver at «Landet som er til salgs, er ikke stort bedre end en Ørken, fuldt af Moradser og Skovland», og det vil ta mange år å rydde det slik at det blir åkerland. Han kritiserer Haugan for at informasjonen de har fått om landets herligheter i bøkene og kartene han delte ut, er usanne, og peker særlig på anlegg av veier, som ikke finnes. Nielsen forteller også at fire menn kom fra Gaspé til Ottawa, deriblant en navngitt trønder, så det var tydeligvis kontakt mellom de to stedene. Han konkluderer med at Haugan og andre agenter er bedragere, og fraråder andre å komme dit. Det var dårlig med arbeid å få i Ottawa, så han og seks andre reiste til Chicago i slutten av oktober. Der var det ikke stort bedre med arbeidsmuligheter, men han tror det likevel er bedre der, for i Canada er allting så dyrt. Fra noen av de som ble tilbake i Canada er det kommet brev med bønn om hjelp, for de har ikke arbeid og holder på å dø av sult. Det er lagt ut en «subscriptionsliste» for å samle inn penger, men det er usikkert om

det hjelper. De fleste ville nok ha reist hjem til Norge, om de hadde kunnet, skriver han. Mange dør straks etter ankomsten, og mange tar livet av seg i fortvilelse, har han hørt. Så nevner han flere trøndere i Canada som det står dårlig til med. Noen har ikke arbeidet en eneste dag siden de ankom, andre får dårlig betalt, en har vært på sykehuset, en har solgt ytterfrakken for å få penger til å reise, og mange har vervet seg til borgerkrigen. Om seg selv og familien har han ikke høye tanker. Han ønsker å reise ut på landet, men om han ikke får tilbake de 100 Spd. han lånte Haugan, ender han som tigger. Til slutt skriver han: *De Skippere, som anbefaler Gaspe, spiller falskt Spil; de staa i Forbindelse med Kloster, og gjøre det dels af saadant Hensyn og dels for at spare paa Reisen. Bøsssemager Aalbue blev i Gaspe, hvor Skipper Koen forestillede ham, at han vilde tjene uhyre Penge ved at smedde Fiskeknive.*²⁶

Skipper Johan H. Koen svarte på kritikken mot seg umiddelbart. Han skrev at han ved ankomsten til Gaspé, ga passasjerene 8 dagers frist til å bestemme seg for om flere av dem ville gå av der, eller bli med videre til Quebec. De som ble med, skulle ikke betale noe ekstra for det. Og han hadde så absolutt ingenting å gjøre med noen som helst agent, hevdet han. Målet hans har hele tiden vært til det beste for passasjerene.²⁷

Redaksjonen i *Trondhjems Stiftsavis* rykket ut straks som respons på Koens svar. Flere andre har skrevet at Koen har uttalt overfor passasjerer at de burde slå seg ned i Gaspé, at han har hatt en eller annen slags forbindelse med Kloster, at de ikke måtte stole på Koens

uttalelser. Det gikk så langt at da 20 passasjerer bestemte seg for å bli med til Quebec, troppet Koen og Kloster opp på kaia og forsøkte å overtale dem til å bli i Gaspé. Men bare to av dem lot seg overtale. Avisen har også snakket med noen som lyktes i å komme tilbake til Trondheim, og de benekter at Koen ga dem 8 dagers frist til å bestemme seg. De måtte selv kreve å bli fraktet til Quebec av Koen. Det fortelles også at Koen i to dager nektet passasjerene å gå i land i Gaspé ved ankomsten, trolig for at han og Kloster kunne inngå avtaler om hva som skulle skje med passasjerene.²⁸

Det innkom flere meldinger til Trondheim, og ifølge en av dem skal Kloster ha motatt flere hundre spesiedaler fra de av nordmennene som var i Gaspé for å kjøpe inn mat i Quebec, deriblant 150 Spd. fra en av trønderne. Men så hørte de ikke noe fra ham på lang tid. *Trondhjems Stiftsavis* hadde følgende kommentar: *Saadanne Personer som Kloster og Haugan, der paa lignende Maade fralokkede sine Passagerer de Penge, de medbragte til Amerika, kan man noksom ikke advare til Forsigtighed imod. De anbefale Emigrationen i Regelen alene for selv at kunne berige sig paa sine stakkels vildlede Landsmænds Bekostning. En Mand ved Navn Brandt fra Bergen eller Throndhjem driver ogsaa sit Uvæsen i Gaspé; Udvandrerne herfra advares ligeledes til ikke at indlade sig med denne Person, der ogsaa hovedsagelig skal skaffe sig Resourcer ved at plyndre og vildlede de Passagerer, som ved vedkommende Skippers kjærlighedsfulde Omsorg landsættes i Gaspé.*²⁹

²⁶ *Trondhjems Stiftsavis*, 19.03.1862. Hjulmaker Nielsen er Ole Nielsen, født 1815 i Hole, gift 1845 i Domkirken med Sara Marie Olsd. Torp, født 1821 i Trondheim. De hadde med seg tre sønner, og en av dem var lege i Chicago under navnet Gerhard T. Nelson. Bøsssemager Aalbue er Ole Halvorsen Aalbue, født 1805 i Oppdal, gift 1840 i Domkirken med Lorine Olsd. fra Inderøy. De hadde med seg datter og sønn og bodde i Chicago.

²⁷ *Trondhjems Stiftsavis*, 26.03.1862.

²⁸ *Trondhjems Stiftsavis*, 30.03.1862.

²⁹ *Trondhjems Stiftsavis*, 11.05.1862.

Her får vi altså høre om en mann ved navn Brandt, og det er nok Peter Brandt det siktes til. Det får vi bekreftet gjennom en meddelelse til *Adressebladet* i 1862, fra Hassel i Nordland: «Fra de i forrige Sommer herfra til Amerika afreiste Emigranter have de nu igjenværende Slægtninge og Bekjendte modtaget flere Breve. De havde til Følge, at for en 3 Uger siden en Del Emmigranter afreiste til Trondhjem for at videre afgaa til Amerika. De fraraade Enhver at nedsætte sig i Kanada eller Gaspé, hvorom en Hr. P. Brandt for en Tid siden skrev hertil saa lovende.»³⁰

En av de siste meldingene om denne utvandringen kom høsten 1862. Igjen er det hjulmaker Nielsen som skriver hjem, og han beklager sterkt at han utvandret. Han bor i Chicago, men har ikke vært heldig med å få seg arbeid. Han har vært potetopptaker, murhåndtlanger, løssjauer og vedsager. Ingen av hans medreisende har det godt. Handelsmann O. Thoresen er fortsatt i Buckingham, politibetjent Nilsen er død og hans etterlatte familie bor hos smed Olsen, og han går det dårlig med. Børsemaker Aalbue har vært meget syk og er meget fattig. Alle beklager at de forlot Norge og de sier at Haugan, som påvirket dem til å reise, er en løgner og bedrager.³¹

Det er tydelig at Haugan ikke hadde noe hell med sitt forsøk på å få i stand en norsk koloni i Canada. Han hadde gjort for dårlige

Christopher O. Closter (1830-1911). Bildet er hentet fra Skandinaven, 28.08.1911

forberedelser, og informasjonen han hadde med til Norge, sto ikke i stil med realitetene da emigrantene kom fram til området de skulle slå seg ned i. Folk forlot ganske raskt stedet, i alle fall de som hadde penger til å reise videre, mens andre som ikke hadde det, måtte bli igjen og finne seg arbeid som kunne betale for billettene til USA. Etter hvert hadde alle kommet seg til Midtvesten. Det er oppgitt at Haugan selv kom 1862 til Chicago, og de fleste utvandrere fra Trondheim by slo seg også ned der.³²

³⁰ *Adressebladet*, 21.06.1862.

³¹ *Bergensposten*, 19.09.1862, som har hentet meldingen fra *Trondhjems Stiftstidende*. Handelsmann O. Thoresen er Ole Thoresen Traastad født 1820 i Lom, gift 1844 i Vår Frue kirke med Anna Margrethe Jacobsd. Røvig, født 1821 i Beitstad. De utvandret med to sønner. Etter Canada bodde de i Illinois, men flyttet 1879-80 til Nebraska. Et par år senere var de i Sør-Dakota, Charles Mix County. De kalte seg Thompson. Politibetjent Nilsen er trolig Nils Johannes Nilsen, født 1821 i Trondheim, som utvandret med kone, to døtre og to sønner. Smed Olsen er Ole Olsen, født 1819 i Christiania, gift 1847 i Bakklandet og utvandret med kone, to døtre og en sønn. Han bodde i Chicago ifølge *Trondhjems Stiftsavis* 02.03.1865, der han advarer folk mot å utvandre.

³² Oppslag på Helge Alexander Haugan på www.en.wikipedia.org. I 1870 bodde han i La Crosse, Wisconsin, med kona og to av barna. Her livnærte han seg som maler, som han også var i Drammen på 1820-tallet. Han døde her 25.04.1874, se www.findagrave.com. Det er imidlertid en annen kilde som oppgir at Haugan ennå i 1863 befant seg i Canada, og da i Montreal. Han hadde da flyttet dit fra Bury. Se *Johan Schröder's Travels in Canada 1863*, oversatt og med en introduksjon av Orm Øverland, McGill-Queen's University Press, 1989, s. 24.

Noen år senere står det å lese i *Thronhjems Stiftsavis* om Haugan: «Selv har Haugan nu erkjendt, at hans Virken her alene var fremkaldt ved den Fordel, han personlig kunde have af at overbringe til Amerika saamange Emigranter som muligt.»³³

Om Christopher O. Closter er å si at han var i Canada så sent som 1866, kanskje enda senere, men i 1870 var han bosatt i Chicago. Han døde der i 1901.³⁴

Når det gjelder Brandt-familieene, så er det dokumentert at Fredrik kom til Milwaukee i 1863 og ble statsborger i Eau Claire, Wisconsin i 1865. Kanskje var de andre i følge med ham. De hadde også med seg to søstre og deres mor, og disse bosatte seg i Colfax, Dunn County, Wisconsin. Peter og Ludvig Brandt bodde 1865 i Reads Landing, Wabasha County, Minnesota, med sine familier. Et par år senere var de i Acton, Meeker County, Minnesota. Hit kom også Fredrik litt senere, dvs. mellom 1870 og 1875. På slutten av 1870-tallet flyttet Peter til Stevens County, Minnesota, og her døde han ved Morris i 1915. Fredrik flyttet også dit og døde der i 1913, mens Ludvig flyttet tilbake til Eau Claire, Wisconsin før 1880. Her døde han i 1893.³⁵

Gaspé-settlementet ble tømt for nordmenn etter hvert, de fleste i 1861-62, men noen ventet til 1863. Det er registrert i en kirkebok for den anglikanske kirken for Gaspé at Anthon, sønn av Erick og Gertrude Pederson fra «Drontheim» døde 23.06.1862, og Hans Christian, sønn av Haldor Johnsen Moe og hustru Karen ble født 28.08.1862. En Ole Andreson fra Norge døde der 10.03.1863,

³³ *Thronhjems Stiftsavis*, 27.07.1865. Det er ukjent hva som er kilden til hva Haugan har sagt eller skrevet.

³⁴ Han var født 1830 på Kloster på Rennesøy, men flyttet derfra til Stavanger i lag med foreldre og søsken. Han utvandret i 1849 og bodde først i La Salle, Illinois, men flyttet så til Chicago, før han i alle fall fra 1852 bodde i Canada. *Skandinaven*, 28.08.1901, s. 11; Kirkebok for Rennesøy.

³⁵ *Brandt & Haines Continued* (2007), s. 11; *Høyenes to America* (2006), s. 13-14, 23, 25; Folketellingen 1880 for Eau Claire; www.findagrave.com.

i en alder av 65 år. Det er ellers kjent at Nils Christian Brun og foreldrene forlot Gaspé sommeren 1862.³⁶

Settlementet i Bury ble ikke helt forlatt av nordmenn, selv om det ble kraftig redusert på 1860-tallet. I 1876 ble en norsk menighet etablert der med 62 medlemmer, og i 1901 bodde det 80 nordmenn der.³⁷

En nordmann, Johan Schrøder, som reiste gjennom de norske områdene i Canada i 1863, fant bare spredt norsk bebyggelse.³⁸

Det er nevnt i noen av meldingene fra Canada at mange av emigrantene fra 1861 vervet seg i borgerkrigen. En av dem var Carl Balgaard, født 1830 i Trondheim, som er omtalt å være blant de fattigste i Ottawa: *Balgaard var færdig med Sit i September; for at komme til Ottawa, maatte han sælge sin Yderfrakke. Nu eier han ikke mere af det, han havde med fra Norge, end et Par sorte Buxer og en Hue, samt et Par Støvler, som han byttede til sig om bord: ogsaa han er paa Sygehuset, og Støvlerne ble skaarne ham af Benene, da han kom dit.* Fra offisielle kilder vet vi at han vervet seg 03.02.1862 i Ogdensburg, New York, et sted som ligger på veien vestover fra Montreal innover i USA.

Det var jo slik at man fikk lønn ved å verve seg som soldat, så mange så vel det som en mulighet til å overleve. Oppholdet hans

³⁶ Denne kirkeboken er tilgjengelig på Ancestry. Erik og Gjertrud Pedersen er så langt ikke identifisert, mens Haldor og Karen Moe utvandret fra Bakklandet i 1861. I dåpen til Hans Christian var bl.a. Haakon Adelsten Lund fra Verdal ett av vitnene. Ole Andreson er heller ikke identifisert, men kanskje var det skredder Andersen, som Brun nevner. Brun 1911, s. 111 og 119. En kirkebok for Methodist Church i Gaspé viser at Daniel Wanvig er vitne i et bryllup 05.10.1863. Han utvandret 1861 fra Strinda og bodde flere år i Canada før han flyttet til Litchfield i Meeker County, Minnesota i 1870. Han var på det tidspunktet agent for staten Minnesota.

³⁷ Lovoll 2016, s. 145-46.

³⁸ *Johan Schrøder's Travels in Canada 1863*, oversatt og med en introduksjon av Orm Øverland, McGill-Queen's University Press, 1989, s. 11.

skulle ikke bli av så lang varighet, da han ble dimittert 15.11.1862 i Frederick, Maryland, på grunn av uførhet.³⁹

Til slutt skal det nevnes at det i 1862 ble forsøkt satt opp en ny avgang fra Trondheim til Gaspé og Quebec. Igjen var det *Brødrene* som skulle gjøre den turen. Annon

seringen for dette skipet begynte 24.01.1862, dvs. før de negative avisoppslagene kom. Da skipet seilte 19. mai hadde det bare 69 passasjerer, de fleste fra Hassel, noen fra Nord-Trøndelag og bare én fra Trondheim by. Ingen av de trønderske utvandrerne dette året skal ha oppholdt seg i Gaspé.⁴⁰

NAHA-Norge sitt XIV seminar

NAHA-Norge sitt kommande seminar vert arrangert i Ottestad og Hamar i dagane 15.-18. juni 2022. Vertskapet er Norsk utvandermuseum, men delar av seminaret vert halde ved Hotel Victoria i Hamar. Seminaret er det fjortande i rekka av seminar som NAHA-Norge har arrangert sidan 1980-åra. Dette seminaret skulle ha vore halde i 2020, men på grunn av koronapandemien vart det fyrst utsett til 2021 og sidan til i år. Programmet vert oppdatert på NAHA-Norge si heimeside:

<https://nahanorge.wordpress.com/>

Følg med!

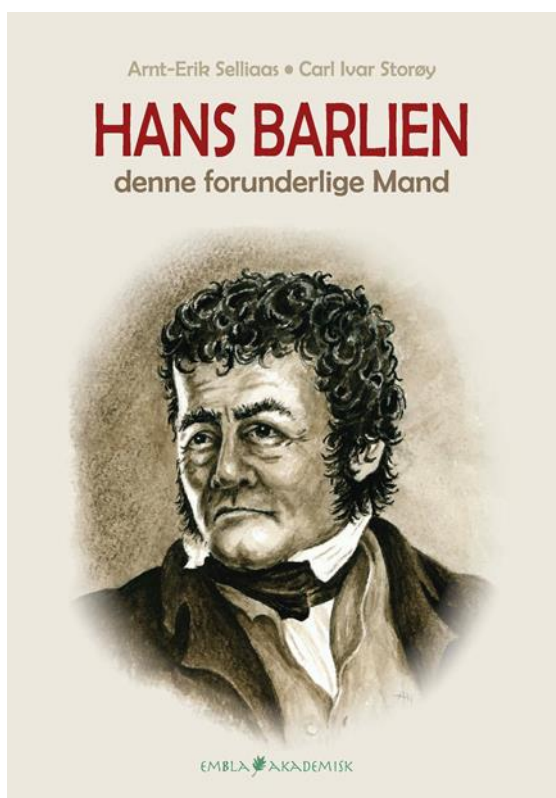
³⁹ *Thronhjems Stiftsavis*, 19.03.1862. Returns from Regular Army Infantry Regiments 1861-63. Han døde i St. Louis, Missouri i 1896 ifølge *Harrisburg Telegraph* (Pennsylvania) for 02.04.1896. Det er dessuten kjent 18 andre trøndere fra 1861 som vervet seg, vesentlig fra Stjørdal.

⁴⁰ *Adresseavisen*, 24.01.1862. Annonsen ble gjentatt og endret i februar, mars og april.

Utvandrerpioneren Hans Barlien

Av Arnt-Erik Selliaas og Carl Ivar Storøy

«Hans Barlien, en av de merkeligste skikkelser
blant de tidlige norske utvandrere.»
Ingrid Semmingsen, 1942

Artikkelforfatterne ga høsten 2019 ut boken om Hans Barlien. Det eksisterer ikke noe autentisk bilde av Barlien fra hans samtid. Med utgangspunkt i noen få og sparsomme tekster om hans utseende og fotografier av tre av Barliens døtre, Magdalena, Henriikka og Christine, har kunstneren Amund Hagen tegnet et portrett av Hans Barlien

Namdalingen Hans Barlien (1772–1842) var en av Trøndelags merkeligste og mest gåtefulle personer på begynnelsen av 1800-tallet. Han var svært begavet, både praktisk og teoretisk, med anlegg og interesse for alt mellom himmel og jord, fra lovgivning og politikk, til fysikk, mekanikk, kunsthåndverk og fabrikkdrift.

Hans Barlien var mangesysler. Han var gårdbruker, smed, oppfinner, pottemaker, glassprodusent, mekaniker, urmaker, kunsthåndverker, avisutgiver, vinkelskriver, bondepolitiker og stortingsmann (1815–1816). I Overhalla og på Namdalseid organiserte han sognekomiteer som ble forløpere til formannskapslovene og det kommunale selvstyret mange år senere.

Han hadde vært med på det meste da han i midten av 1830-årene, i en alder av 65 år, gikk på et nytt prosjekt. Han var lei av konflikter og skuffelser i gamlelandet, men han var fortsatt full av energi og virketrang. Han ville til Amerika. Det var ikke mange som

Hans Barlien reiser fra Norge

Hans Barlien hadde i noen år syslet med planer om å forlate Norge og bygge sitt eget ideal-samfunn et annet sted. Han skal i 1820-årene ha agitert for å etablere en koloni på Grønland.

¹ Ti år senere presenterte han en plan om en koloni på Spitsbergen.² Men disse løse og fantasifulle planene slo ikke an. Utvandrerstrømmen mot vest over Atlanterhavet hadde nå så vidt startet. Og tanken på en koloni i Amerika begynte å ta form. Til forskjell fra det store flertall utvandrere, som hadde en drøm om et bedre liv, hadde Barlien i tillegg en *ide* om å skape et bedre samfunn dit han kom.

Sommeren 1836 solgte han gården Årgård på Namdalseid som han hadde drevet siden 1812, og reiste kort tid etter til Christiania. I *Morgenbladet* 15. september 1836 står det i en oversikt over «Anmeldte Reisende» fra Politikammeret at Hans Barlien med følge hadde kommet fra Trondheim og fått losji hos Bogbinder Barlien. Sønnen Anders var bokbinder og bodde i Storgaden 5, ikke langt fra Stortorvet og Vår Frelsers kirke (fra 1950 Oslo domkirke). Hvilke andre som var i dette følget, har det ikke vært mulig å finne ut. Det har vært antydning at det var en kvinne. Her ble han, og sannsynligvis også følget, boende til neste sommer.

I booppgjøret etter Anders Barlien heter det at Hans Barlien den 19. juni 1837 ga Anders Barlien fullmakter til å styre sin økonomi etter at han hadde reist til Amerika. Allerede neste dag, den 20. juni, er Hans Barlien

«med Tjenestepige» passasjer på DS «Prinds Carl» på vei til Gøteborg.³

Barlien må ha oppholdt seg i Gøteborg i over tre uker, for 13. juli ankommer han København med DS «Prinds Carl».⁴ Her har han med stor sannsynlighet oppsøkt den amerikanske ministeren i København, chargé d'affaires Jonathan F. Woodside (1799–1845), for å forberede Amerikaturen.

Det har i alle år vært opplest og vedtatt at Hans Barlien reiste til Amerika med barken *Enigheden* av Egersund fra Stavanger. 1. juli 1837 forlot *Enigheden* Stavanger. Men Hans Barliens navn finnes ikke i passasjerlisten.⁵ På det tidspunktet var han i Gøteborg!

I begynnelsen av 1840-årene ble det satt i gang et arbeid i regi av Finants-, Handels- og Told-Departementet for å utrede behovet for en egen utvandringslov. Det ble nedsett en egen kommisjon som sendte skriv til amtmennene i hele Norge for å kartlegge den faktiske utvandringssituasjonen i det enkelte amt. I kommisjonens arkiv i Riksarkivet ligger det et dokument fra Amtmannen i Nordre Trondhjems Amt datert 23. april 1844. På spørsmålet om hvor mange individer som de siste 15 år har utvandret fra amtsdistriktet, blir Dannebrogsmann Hans Andersen Barlien nevnt, og det står at han reiste fra Gøteborg. Ifølge samme dokument, og bekreftet i andre kilder, skal Barlien ha medbragt 2000 spesi-

¹ Thaulow, Chr.: *Personalhistorie for Trondhjems by og omegn* Trondhjem 1919. Side 390

² Stortingets ekstraktprotokoll No 407/1833. Stortingsarkivet

³ *Morgenbladet*, 21. juni 1837

⁴ *Den til Forsendelse med de Kongelige Brevposter privilegerede Berlingske Politiske og Avertissementstidende* (senere *Berlingske Tidende*), 15. juli 1837

⁵ Cadbury, Henry J.: «Four Immigrant Shiploads of 1836 and 1837» i *Norwegian-American Studies*, Volume II 1927: Page 20

daler på sin reise. Det var ganske mye penger den gangen.

Vi er usikre på om han reiste fra København eller Gøteborg. Men vi heller til å tro at han reiste til New York via Gøteborg.

Til Amerika

Da skutene ankom New York havn, måtte kapteinen levere en liste (manifest) over passasjerene og mannskapet om bord. Til tross for at flere enn oss har søkt etter Hans Barliens navn i diverse passasjerlister, har vi ennå ikke funnet hans navn her. Derfor vet vi ikke med 100 % sikkerhet *når* han ankom Amerika, eller *hvor* han ankom. Inntil det motsatte blir bevist, anser vi det som svært sannsynlig at han ankom New York i august/september 1837.

Han skal etter eget utsagn⁶ ha vært i Washington like etter ankomsten til Amerika og besøkt Kongressen og Senatet med anbefaling fra ministeren i København. (Se over.)

Hans Barliens første oppholdssted i Amerika var Fox River Settlement i La Salle County, Illinois. Den amerikanske historikeren James R. Glacking skriver i artikkelen «Norwegians in Adams Township, La Salle County, Illinois» at Hans Barlien var bosatt i nærheten av landsbyen Leland i Adams Township i La Salle County i 1837. Det må ha vært seint på høsten og i veldig kort tid.

Denne norske kolonien var grunnlagt noen år tidligere (i 1834) av Cleng Peerson (1783–1865). Den ble raskt selve moderkolonien for norske utvandrere i minst et tiår framover, og den spredte seg til flere townships i Fox River-dalen. I 1852 bodde det 221 norske familier med til sammen 1252

mennesker i hele området, og i det neste tiåret økte tallet til over 3200.⁷

Mange ble etter hvert misfornøyd med forholdene her, og Cleng Peerson ble sendt ut for å finne et bedre sted. Han krysset Mississippi og etablerte i mars 1837 en ny koloni med et titall norske kolonister i Shelby County i den nordøstlige delen av Missouri. Den kolonien fikk imidlertid ikke lang levetid.

Hans Barlien var ikke innom denne kolonien – i hvert fall ikke for lengre tid. Allerede før nyttår i 1838 var Barlien bosatt lenger sør i Missouri, i utkanten av byen St. Louis.

Smed i St. Louis

Hans Barlien kom til St. Louis, Missouri, før nyttår 1837, kanskje i begynnelsen av desember. Det var ikke mange nordmenn som på dette tidspunkt hadde bosatt seg her. Han ble etter eget utsagn i byen i 16 måneder – til mars–april 1839. Han var smed og hadde egen smie, og han arbeidet blant annet med å forbedre dampmaskinene på hjuldamperne på Mississippi. Mens han bodde her, reiste han rundt og utarbeidet planer for å etablere en større norsk koloni sørøst i Iowa.

Det er svært få kilder til Barliens opphold i St. Louis. Det meste bygger på to brev han skrev, og som er bevart. Det ene var skrevet til hans venn Andreas Ingebrigtsen Svarliaunet i Overhalla, datert St. Louis, Missouri, 14. juli 1838. Det andre var skrevet til presten Jens Rynning på Snåsa og er datert St. Francisville ved Des Moines River, Missouri, 23. april 1839.

I brevene omtaler han embetsstanden i Norge som lommetyver, ordentlige røvere og maktmennesker som er vant til å ta sin nestes

⁶ Brev til presten Jens Rynning på Snåsa 23. april 1839

⁷ Lovoll, Odd S.: *Det løfterike landet. En norskamerikansk historie*. Oslo 1997. Side 44

gods med makt. Og så idylliserer han Amerika og amerikanerne. Alle slags mennesker fra alle verdens nasjoner lever sammen som søsken, skriver han. Man verken ser eller hører militærvakter og politi, likevel forekommer ikke tyveri, tigging eller nabohat. Alle er velvillige, tjenestevillige og gode mennesker. Ingen tar fra noen med vold, men noen få gjør det med list og pengemakt.

Brevet fra Barlien til vennen Svarliaunet ble skrevet av og spredd til ganske mange enkeltpersoner i Namdalen. Men det ser ikke ut til at det har fått noen til umiddelbart å reise. Ifølge en artikkel av Ditlef G. Ristad i *Trønderlagets Årbok 1926*, bidro Ole Rynnings bok *Sandfærdig beretning om Amerika (Amerikaboka)*, som kom ut i Norge i 1839, mer til å vekke interessen for Amerika blant overhallningene enn Barliens brev.

I St. Francisville

En aprildag i 1839 slo han seg for noen uker ned i den lille byen St. Francisville ved elva Des Moines lengst nordøst i staten Missouri. Han hadde funnet et landområde på den nordøstre siden av Des Moines River og på vestsiden av Mississippi – det som etter hvert skulle bli til Sugar Creek Settlement. Han ventet nå på en garanti fra myndighetene om land slik at ingen svartebørshandlere skulle ødelegge for de norske som ville bosette seg her.

Barlien var av den oppfatningen at man bare kunne forsyne seg med land uten å kjøpe det, og når det seinere om 10, 20 eller 30 år ble lagt ut til salg, kunne han beholde det man en gang hadde kjøpt for den symbolske prisen 1¼ dollar per acre.⁸ Dette virket veldig enkelt, men på denne tida var det helt spesielle eiendomsforhold i den sørlige delen av Iowa. Her

var eiendomsforholdene regulert av den såkalte Half Breed-traktaten.

Dette området var fra lang tid tilbake indianerland. I en avtale fra 1824 mellom regjeringen i Washington og indianerstammene sauk og fox, var det satt av et område på 480 km² mellom Mississippi og Des Moines River til folk av blandet rase. Etterkommere av indianerkvinner og hvite menn, ofte av fransk-kanadisk eller skotsk opprinnelse som på den tida dominerte pelsfangst og handel i området, kunne ta land, bygge boliger og bruke jorda, men enkeltpersoner kunne ikke legalt kjøpe eller selge jorda. Men mange var lettsindige nok til å overdra til andre et jordstykke her og et jordstykke der til en symbolsk verdi. En kunne få «kjøpt» noen acres land for et munnladningsgevær, en okse eller noen flasker brennevin.

Hans Barlien ga i flere brev til Norge konkrete råd til dem som ville reise til Amerika. Han mente det var best å reise fra Bergen. Hvis de reisende var mange nok, burde de leie eller kjøpe et skip og seile nord for Skottland og til New Orleans. Deretter ta hjuldampere oppover Mississippi ca. 1400 miles (ca. 234 norske mil) til byen Warsaw i Illinois, der Des Moines River renner ut i Mississippi. Her går man i land i den lille byen Churchville (som fra 1848 endret navn til Alexandria) og tar seg 10 miles (1 1/2 norske) nordover den skogvokste og frodige prærien. Da er man ved elva Sugar Creek.

Den som har penger til å kjøpe seg ei ku og noen redskaper, kan ta land og begynne på egen hånd. Men den som ikke har mulighet til det, kan ta seg arbeid og få lønn for det slik at han med tida kan skaffe seg et eget bruk. Ifølge Barlien er dette fritt land som ingen eier: «Det her omhandlede frie Land hører Wiskonsins Teritori og er ligesom Ingen til-

⁸ 1 acre = 4,0469 dekar (mål)

hørende, følgelig det meest frie og netop bekvemt til en Kolonies Anlæg.»

Sugar Creek Settlement

Sommeren 1839 etablerte Hans Barlien og en håndfull andre nordmenn seg som nybyggere i et skogkledd og ganske kupert område ved elva Sugar Creek med sideelver i den sørøstlige delen av Iowa, fra desember 1836 kalt Lee County. Elvenavnet Sugar Creek kommer av at det i området var store forekomster av lønnetrær, og det ble produsert store mengder søt lønnesirup til matlaging.

I de nærmeste årene kom noen flere norske familier etter. Barlien ble en slags leder for kolonien, og da han døde i oktober 1842, var det ca. 40 familier med norsk opphav i Sugar Creek Settlement. Dette settlementet ble aldri stort. I 1850 var det en folkeregistrert befolkning av norsk avstamning på 83 i hele Lee County, 96 i 1860 og 84 i 1870.

Hvordan og hvor Hans Barlien og de andre norske kolonistene i den første fasen fikk sine eiendommer, er uklart, for det finnes ikke dokumenter i lokale arkiver i Fort Madison eller Keokuk som kan fortelle det. Disse ble ødelagt ved brann allerede i slutten av 1840-årene.

Den første folketellingen i Iowa-territoret ble holdt 1. juni 1840. Innad i Iowa-territoret var småsamfunnene i 1830-årene organisert på forskjellige vis. De administrative enhetene counties (fylker) og townships (kommuner) kom etter hvert utover på 1800-tallet. Lee County som forvaltningsenhet ble formelt dannet 7. desember 1836. Ved folketellingen i 1840 var det fem townships her. De fleste nordmennene i folketellingen av 1840 finner vi registrert i *Township 66 North Range 6 West – Half Breed Reservation*, som tilsvarer dagens Des Moines Township.

Håndskriften i originaltellingen er vanskelig å tyde. I dette området var det 48 boenheter, hvorav 10 familieoverhoder (med 21 familiemedlemmer) som kan identifiseres som norske navn. Noen av navnene er feiltranskribert, andre er amerikanisert. Klunk Pierson er Cleng Peerson, og Hans Pallun er Hans Barlien.

Ut fra folketellingen er det umulig å finne eksakt plassering av de enkelte boenhetene/eiendommene. Men alle navnene står etter hverandre på samme telleskjema, og det betyr at de bodde i samme nabolag. Kart over disse tidlige eiendommene finnes ikke. Vi kan likevel med noen grad av sikkerhet fastslå omtrent hvor Barliens farm lå. På nyere kart over Lee County, og på Google Maps på Internett, er elva Barlean Creek avmerket. Den har sitt utspring nord for den lille byen Argyle og renner ut i Sugar Creek like sørøst for gravplassen Scandinavian Cemetery. I 1946 *Lee Co. Plat book* skrives navnet Barlien Creek. Det er enighet om at elva har navn etter Hans Barlien, og at navnet i over hundre år har vært på folkemunne før det er blitt navngitt på kart. Sannsynligvis fordi Hans Barliens farm lå inn til elva som gikk flomstor og stri om våren og høsten, men som var så godt som tørrlagt om sommeren. Noe vi erfarte da vi gikk på sandbankene i Barlean Creek i juni 2016.

Under arbeidet med boken om Hans Barlien var forfatterne i Sugar Creek på leiting etter farmen hans. Her har vi tatt en pause på en sandbanke i elven Barlean Creek.

Hans Barliens «samboer» med barn

I folketellingen opplyses at det i boenheten til *Hans Pallun 70–80 years old*, bor *Unnamed Woman: 20–30 years old* og *Unnamed Female Child: 0–5 years old*.

Denne opplysningen er et av de store mysteriene omkring Hans Barlien og hans korte opphold i Amerika.

Kvinnen som bor sammen med Hans, er av slektsgranskere i USA identifisert ved navnet *Mary Sophia* og barnet *Mary Jane*. På det mormonerbaserte nettstedet *Family Search* og nettstedet *Ancestry.com* finnes det en mengde forskjellige og motstridende opplysninger om disse to personene. Ingen er basert på primærkilder, som for eksempel kirkebøker med fødselsopplysninger, som kan bekrefte riktigheten av opplysningene.

I Family Search Center i Nauvoo, Illinois, kom vi over en mikrofilm med originalen til «Church Record of the Ambrosia Branch Organized September 14th 1844», altså en kirkebok for en mormonermenighet. Her står det om Mary Sophia: «Daughter of Christian Hendrickson was born March 7th 1818 in Tronjens Stift Overgard Numedahl Prestegjeld in Norway.»

Kirkebokinnførselen er gjort i forbindelse med inngåelse av ekteskap mellom Mary Sophia og 'Thorsen Simpson' [egentlig Thorstein Sæbjørnsen]. Mormonermenigheten Ambrosia Branch lå i 1840-årene i det samme området som Sugar Creek Settlement.

Dette understøttes og suppleres av vigbelsattesten: «Mary Sophia born March 7th 1818, of the Parents Christian Hendrixon, and Martha olddaughter Trongems steft overgord Numadaxshe, Prastgjeld.»

Her er det en salig blanding av stedsbetegnelser og feilaktige benevelser. Mange

har forsøkt å finne ut hvem denne Mary Sophia var, og hvor hun kom fra. Vi har også brukt adskillige timer over lang tid på søk i folketellinger, kirkebøker og bygdebøker, men har ikke klart å identifisere personens opphav. Atskillig enklere er det å finne ut mer om datteren Mary Jane. Hun var ifølge mange kilder født 22. juni 1839 i St. Francisville, Clark County, Missouri, og hennes videre skjebne og etterslekt er godt kartlagt.

Hvilket forhold var det så mellom den 68 år gamle Hans Barlien og den 22 år gamle Mary Sophie? Var hun tjenestejente for han, samboer, eller var de gift, slik Knut Mykland skriver i *Norsk biografisk leksikon* «[gift 2]] i 1839 i Sugar Creek, Iowa, USA med Marie Sophie Christensdatter (7.3.1808–30.7.1897)». Og var Mary Jane deres felles barn? I noen mormonerkilder blir det sågar hevdet at Mary Sophia Barlin var Hans Barliens datter.

Mary Sophia ble gift 31. mars 1841 – ett og et halvt år før Barlien døde – med den norske utvandrer Torstein Sebjørnsen (Thurston Simpson) født i 1808 i Numedal, Buskerud, og kom til Amerika senhøsten 1839. Han kan altså ikke være biologisk far til Mary Jane. Deres første barn i ekteskapet, John Stone, får de 12. januar 1842. Dette skjer ni måneder før Hans Barlien dør (31. oktober). De får også enda et par barn etter Barliens død.

Vi har dermed to hovedmuligheter:

Den ene er at Hans Barlien var gift/samboer med Mary Sophia, og hun fikk, gift eller ikke gift, barnet Mary Jane med han. Mary Jane ble født 22. juni 1839, og barnet må ha blitt unnfanget i september/oktober 1838, mens Hans Barlien oppholdt seg i St. Louis. Mary Jane ble født i St. Francisville mens Barlien også oppholdt seg der. Kanskje var de et par der før de flyttet sammen i Sugar Creek.

Man kan selvsagt spørre seg om det er sannsynlig at en 67 år gammel mann gifter seg og får barn med en 45 år yngre kvinne. Det finnes imidlertid eksempler på at slikt kan skje.

Den andre muligheten er at Mary Sophia har blitt gravid med en for oss ukjent, og at hun tilfeldig har møtt Hans Barlien i St.

Mary Jane Simpson Fraughton (1839–1929), som kan være datteren til Hans Barlien. Men det er ikke vitenskapelig dokumentert.

Francisville og blitt samboer med eller tjenestejente for han i Sugar Creek. Hun kan til og med ha vært som en pleiedatter for den aldrende mannen.

Barliens død og begravelse

Hans Barlien døde i slutten av oktober 1842. Ingen kilder kan opplyse noe om hans siste tid. Et lite innblikk i gravleggingen av han får vi gjennom ei dagbok som oppbevares ved Nasjonalbibliotekt i Oslo. Den er skrevet av Petronelle Nielsen.

Glassfabrikant Johan Joseph Laumann (1792–1842) drev i noen år Jevne Glassverk på Fåberg i Gudbrandsdalen, men på grunn av dårlige tider opphørte glassproduksjonen ved

verket i 1835. Johan Joseph og kona Grethe Marie bestemte seg for å emigrere til Amerika. Og i 1841 kjøpte de en farm i det nye norske settlementet i Sugar Creek. Petronelle Nielsen (1797–1882), Grethe Maries søster, reiste til Amerika i 1859 for å besøke henne. Hun skrev ei reisedagbok på ca. 100 håndskrevne sider fra denne turen, og her finner vi en detaljert beskrivelse av Laumanns farm.

Farmen hadde navnet Woodsejd. Her stod det et pent hus med tre værelser og kjøkken på et flatt gårdstun. Utvendig var det kledd med hvitmalt eikebord. Rundt tunet var det mange forskjellige lauvtrær, og det var plantet roser og kaprifolium. Huset var fortsatt, 18 år etter at det ble satt opp, et sommerhus, skjønt vinteren kunne være kald, men kort. Det var bare et skur for dyra, som gikk ute hele vinteren. Eiendommen var på 320 acre (ca. 1280 mål), med fruktbar, men tungdrevet jord.

Hun skriver: «Nederst i min Sødsters Fiil eller Eng, er der en liden Indhengning, som omslutter en Gravplads, hvor hendes for længst afdøde Mand Josep Laumann hviler. (...) Hans Barliens grav er ved siden af Laumanns, et Løvtræ er plantet paa hver af dissers Grave, og nogle Gravblomster, som jeg har plukket og bringer med til mit Fødeland. – Hans Barlien utvandrede allerede som gammel Mand i 1837, og ble begravet paa min Sødsters Eiendom her i Iowa 1842.»

Hans Barlien døde først, og fem uker etter, 31. desember, døde Laumann. I 1842 var det ingen organisert gravplass for nybyggerne i dette området. Scandinavian Cemetery ble først etablert i 1855. Det var derfor vanlig å gravlegge de døde på egen eiendom. Siden Barlien ble gravlagt på Laumanns eiendom, må det bety at han var enslig, og at han nærmeste omgangskrets var familien Laumann.

Minnesmerke over Hans Barlien på Scandinavian Cemetery

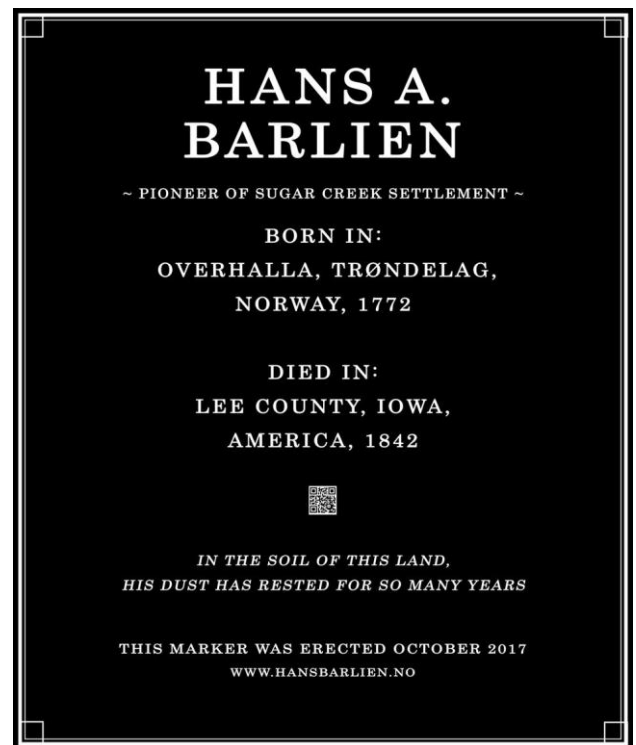
9. oktober 2017 ble det avduket et minnesmerke over Hans Barlien på den skandinaviske gravplassen (The Scandinavian Cemetery) i Montrose Township, Lee County, Iowa. Det var ganske nøyaktig 175 år etter at Barlien døde og ble gravlagt i det samme området.

Da *Namdalsavisa* (NA) feiret 100-årsjubileum i 2017, ble det bestemt at ett av arrangementene i forbindelse med jubileet skulle være en leserreise til Amerika med temaet «I Hans Barliens fotspor 180 år etter». Trondheimsfirmaet «Amerikabussen» var turoperatør, og et trettitalls deltakere fra Midt-Norge var med på turen langs Mississippi, fra Louisiana i sør til Minnesota i nord.

Ideen om et minnesmerke ble lansert av artikkelens forfattere. I samarbeid med Harrison Monuments, Inc., Warsaw, Illinois, ble det designet og produsert en enkel, men verdig minnestein i grå og svart granitt.

Minnesteinen over Hans Barlien på Scandinavian Cemetery avduket 9. oktober 2017.

Turbussen gjorde et opphold ved den skandinaviske gravplassen denne solfylte oktoberdagen, og ved en enkel seremoni ble minnesmerket avduket. Busspassasjerene var kor og sang «For Norge, kjempers fødeland», og Lindsay Arrowood sang den amerikanske nasjonalhymnen da avdukinga var over.

Med dette hadde utvandrerpioneren Hans Barlien omsider fått fortjent heder – også i USA. Minnesteinen på Scandinavian Cemetery er trolig også det (hittil) siste monumentet reist over norske utvandrere i USA.

250 årsjubileum for Hans Barliens fødsel

Hans Andersen Barlien ble født i Overhalla 29. februar 1772 og bodde her til 1803. Etter 31 år i Overhalla flyttet han og familien til Trondheim, og senere til Namdalseid i 1812. I begge kommuner har det i senere år vært ulike tilstelninger til minne om Barlien.

26. februar 2022 var det planlagt et minnearrangement i Namdalseid, 250 år etter hans fødsel. Det skulle bli en utstilling av objekter direkte tilknyttet Hans Barlien og

likeledes foredrag om temaer Barlien var opptatt av, og som også er relevante for vår tid, bl.a. pandemier og innovasjon og entreprenørskap.

På grunn av pandemisituasjonen er arrangementet utsatt til et seinere tidspunkt. Det arbeides også med å få etablert en Hans Barliens plass i Namdalseid i 2022, nå en del av Namsos kommune.

Hvoras kommer det sig
at saa mange Sygdomme, som tilshneladende har trodset berømte
Lægers Kunst, maa give efter for Brugen af et simpelt Husmiddel som

Dr. Peter's
Kurifo

Simpelthen fordi den angriber Ondets Rod, nemlig Blodets urene
Tilstand. Den er tillabet af sundhedsgivende Rødder og Urter og har
bæret i Brug i over et Hundrede Aar, — et Tidsrum, langt nok til
grundigt at prøve dens Egenstaber.

Ulig andre Mediciner kan den ikke faaes paa Apotheket, men kun
direkte hos Ene-Fabrikanterne og Eierne,

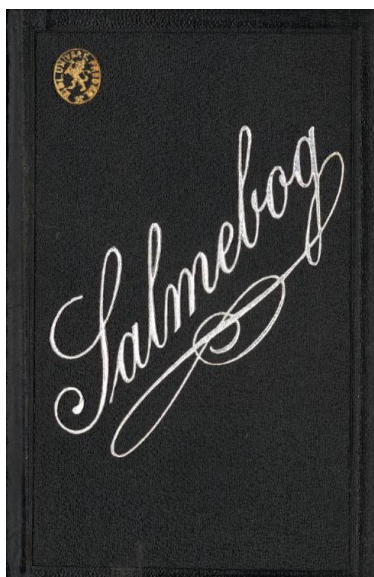
DR. PETER FAHRNEY & SONS CO.,
19-25 So. Hoyne Ave., CHICAGO, ILL.

Minneapolis Tidende, Torsdag den 12te Januar 1911

Studie av kirkemusikk i lutherske norske kirker i Amerika på 1800-tallet

Av Bjørn-Thore Aastveit

Studiet dreier seg om å definere endring og utvikling av kirkemusikken i de norsk-amerikanske lutherske kirkene på 1800-tallet. Interessen for dette temaet kom på bakgrunn av reiser jeg har hatt til Midtvesten. Der fikk jeg erfare hvor stor betydning Norge, og norsk kultur fortsatt har hos folk. Sammen med mine medmusikanter har jeg reist på noen turnéer i USA, der vi har opptrådt med norske salmer og kjente folkesanger. Det var interessant å se at sangene som ble brakt med til USA for lenge siden, fortsatt blir sunget. Folk er også opptatt av hardingfeler, norske folketonar og tradsanger. Nå handler imidlertid dette prosjektet om musikken i det *tidlige* norske Amerika, hvor en betydelig del av prosessen blir å avdekke årsaker til endring og utvikling gjennom 1800-tallet.

Salmebog for Lutherske Kristne i Amerika, 1900

I de første tiårene av 1800-tallet var både de kirkelige og de kirkemusikalske fasiliteter svært primitive, sett i forhold til slutten av århundret. Lenge var medbrakte salmebøker det viktigste musikalske verktøyet folk hadde på religiøse møter eller i gudstjenester. Tidlig på 1900-tallet hadde naturlig nok mange av kirkene en helt annen økonomisk standard. Orgel, piano og kor erstattet salmodikon og klokkeren som forsanger. De godt etablerte menighetene hadde egne musikklederstillinger. Salmebøker var blitt revidert, oversatt og trykket opp i store antall.

I tillegg til den økonomiske delen, er det flere andre momenter jeg vil legge til grunn i studiet. Ett av dem er hvordan kirkene måtte ta stilling til frafall av ungdommer som hadde begynt på sekulære engelskspråklige skoler i byene. Kirken satte inn tiltak for å beholde ungdommene; og flere av disse tiltakene dreier seg om musikk. Et annet moment er kirkens funksjon, i tillegg til det å være det religiøse samlingspunktet. I flere kilder trekkes kirkene frem som det *sosiale* samlingspunktet; det stedet hvor nordmenn holdt i live norske tradisjoner som kunst, bygdedans og folkedans, folkemusikk og folkemelodier. I betraktningen må man også ta med ulikheter mellom høykirkelige og lavkirkelige praksiser, samt forskjellene mellom by og land.

Tidlig i prosessen er dette noen av hovedpunktene som har pekt seg ut for at man etterhvert skal kunne danne seg et helhetlig bilde. I studiet ønsker jeg å lære kirkemusikken å kjenne på reisen gjennom 1800-tallet. I januar drar jeg på en studiereise til USA, hvor jeg blant annet skal besøke Vesterheim, Luther College og St Olaf College. Dette har jeg store forventninger til.

Direkte Dampskibsture til og fra Skandinavien.
Den eneste Linie, som fører skandinaviske og fineste Passagerer
udelukkende.

Til Skandinavien. **\$16.00**
Fra Skandinavien. **\$18.00**

Det næste Dampskib, som har ledige Pladse, er
det nye, store og bekvemme dobbeltpropelledede S. S. "Willehad",
afgaar fra New York den 23de Juli Kl. 11 Form.

Køb Billetter tidlig! Alle Pladse optagne med sidste Dampskib
2 Uger før Afsejlingsdagen.

SCANDIA LINE { 159 Randolph St., CHICAGO
901 Olive Street, ST. LOUIS.
37 Broadway, NEW YORK.

Nils Nilson, General North
Western Agent
100 Washington Avenue South,
MINNEAPOLIS, - MINNESOTA,
eller hvilken som helst af Linien's Agenter.

Minneapolis Tidende, Fredag 19. juni 1904

Drømmer om «Nylænde». Transatlantiske kvinnepolitiske forbindelser 1880-1925

Av Mona Holm

Dette er et PhD-prosjekt i historie som skal pågå i perioden 01.11.2021 til 01.11.2025. Gradsgivende institusjon er Institutt for Arkeologi, konservering og historie (IAKH), Universitetet i Oslo. Stipendiaten, Mona Holm, er ansatt i Anno Museene i Hedmark og er under hele perioden knyttet til Norsk utvandermuseum og Kvinnemuseet.

Prosjektet skal undersøke hvordan transnasjonale forbindelser mellom enkeltkvinner og kvinnenettverk i Norge og USA utviklet seg og påvirket hverandre progressivt i tiårene rundt forrige århundreskifte.

I årene 1880 til 1925 skjer en masseutvandring fra Norge til USA; samtidig skjer en stor kvinnepolitisk mobilisering og en rivende utvikling av kvinners rettigheter i begge land. Den første kvinnerettighetskonferansen i USA fant sted i Seneca Falls, New York, så tidlig som i 1848. Likevel var det ikke før i 1920 at kvinner fikk full stemmerett i USA, mens kvinner i Norge fikk dette delvis i 1907, og helt i 1913. Arbeid for kvinnefrigjøring og -stemmerett i USA vokste ut av kampen mot slaveriet, abolisjonismen, og senere gjennom felles innsats i den internasjonale kvinnestemmerettsbevegelsen initiert av amerikanske stemmerettsforkjempere. Norske kvinner bidro her, sammen med kvinner fra andre nordiske land.

Historiografiene knyttet til problemstillingene som vil utforskes i prosjektet, har i stor grad hatt parallelle løp og sjelden krysset hverandre. Prosjektet ønsker å kombinere historiografiene for slik å komme fram til svar

på både nye og etablerte problemstillinger. Målet er å vise hvordan transnasjonalismen i disse kvinnepolitiske nettverkene hadde potensial for å skape endring, agens, og hvordan dette overskrider nasjonalstatene og den metodologiske nasjonalismen som har ligget til grunn for mye av forskningen på kvinnepolitisk organisering og dens betydning for demokrati og menneskerettigheter.

Det skal skrives tre artikler. Den første skal undersøke kunstmaler, forfatter og kvinnesakskvinne Aasta Hansteens opphold i USA fra 1880 til 1889. Den overordnede problemstillingen er «Hvordan utvikles Aasta Hansteens syn på kvinnesaksspørsmål gjennom oppholdet i USA, og hvordan henter hun kunnskap hjem til norsk kvinnebevegelse?» Spørsmålene skal besvares ved å følge Aasta Hansteens eget blikk i hennes møte med USA

og de nord-amerikanske kvinnesakskvinnene, slik det kommer til syne i kildematerialet. Det vil gjøres en nærlesing av brevkorrespondansen hennes til norske, norsk-amerikanske og amerikanske kontakter i disse årene, samt studier av hennes publiserte tekster, især i *Nylænde* og *Verdens Gang*.

Den andre artikkelen skal undersøke de norsk-amerikanske kontaktene og samarbeidet innenfor den internasjonale kvinnestemmerettsbevegelsen med vekt på International Council of Women og spesielt Woman Suffrage Alliance (WSA). Hovedproblemstillingen her er «Hvordan utvikler det seg nettverk mellom norske, norsk-amerikanske og amerikanske kvinnesakskvinner i tiårene rundt forrige århundreskifte, og hvordan skjer den transnasjonale utvekslingen av ideer og kunnskap?». Sentrale kilder vil være kvinnebevegelsens egne publikasjoner *Nylænde* og det internasjonale *Jus Suffragii*, samt arkivmateriale fra organisasjonene og korrespondanse mellom medlemmer.

Den tredje artikkelen skal studere hvordan norsk-amerikanske kvinner betraktet den kvinnepolitiske utviklingen i USA i perioden. Hovedproblemstillingen er «Hvordan ble USA – og amerikanske kvinner og kvinnepolitisk organisering spesielt – sett gjennom norsk-amerikanske kvinners øyne, og hvordan ble deres syn formidlet og utvekslet i kontakt med kvinner i Norge og med amerikanske kvinner?» Artikkelen tar utgangspunkt i fire-fem kvinner ved å studere deres syn slik det kommer til uttrykk i kildemateriale som brev og leserinnlegg. Det vil gjøres en

gjennomgang av nyhetsstoff om kvinnesak og kvinnestemmerett i samtidens publikasjoner rettet mot kvinner, som det norsk-amerikanske *Kvinden og hjemmet* og det norske *Urd*.

Det er skrevet mye om den historiske kampen for kvinnefrigjøring og kvinnestemmerett både i Norge og i USA. Samtidig er det ikke utforsket mye om de transnasjonale forbindelsenes betydning for norsk kvinnepolitisk organisering, og heller ikke for amerikansk. Prosjektet vil ved å fokusere på de utvandrede kvinnes politiske og individuelle erfaringer utfra et interseksjonelt perspektiv, tilføre et nødvendig bidrag til den norsk-amerikanske historiografien til tohundreårsjubileet for den norske utvandringen til Nord-Amerika i 2025.

Hypotesen er at det i det transnasjonale forholdet mellom kvinnepolitiske aktører vil reflekteres at i denne perioden, 1880-1925, skjer en endring. USA går fra å være den mest progressive staten, og Norden, eller Skandinavia, som man sa den gang, og da særlig Finland og Norge, går over til å få tildelt «lederstjerna» som de mest progressive. Gjennom «Branding» vokser forestillingen av Norden som progressivt.

Ethnicity, Class, and Regional Building Styles: The Foundation of Immigrant Architecture

By Miranda Moen

Miranda Moen is an architectural designer driven to serve rural communities through cultural heritage research, attainable architecture, and creative projects that ignite economic development. She received her Bachelor of Design in Architecture degree from the University of Minnesota in 2015 and her Master of Architecture degree from Iowa State University in 2019. After completing her degrees, she moved to Austin, Minnesota and founded MO/EN, a regional design and research practice. She was recently awarded a 2021-2022 Fulbright U.S. Student Fellowship to Norway where she will analyze the architectural parallels between 19th century working-class houses in Norway and Norwegian-American immigrant architecture in the United States. During her Fulbright she is hosted by both the Norwegian Emigrant Museum in Ottestad, Norway, and the Oslo School of Architecture and Design.

I was awarded a 2021-2022 U.S. Fulbright Student research fellowship where I will comparatively analyze the architectural parallels between nineteenth century working-class houses in Norway and Norwegian-American immigrant houses in Minnesota, USA. I have obtained affiliations with both the Norwegian Emigrant Museum and the Oslo School of Architecture and Design who will each support me at key times in my project.

My proposal seeks to highlight existing gaps in research, such as the fact that regional variations and socio-economic conditions were rarely considered in past research studies concluding that immigrant culture had minor effects on rural architecture in the United States.

Introduction to the project

Despite scholarly consensus on the factors of emigration, settlement patterns, and transnational communication that led to the development of rural communities in the United States, there is still much debate over the degree to which Norwegian cultural heritage was transferred to and represented in

Norwegian-American immigrant homes. Early studies in Norwegian-American material culture focused on the alteration and discontinued use of Norwegian building techniques in pioneer homes concluding that the process of Americanization stripped homes of cultural components as early as the first or second generation. This conclusion stunted future research from investigating the nuances in which cultural heritage is represented in immigrant-built houses in the United States.

Furthermore, much of the existing research on Norwegian-American architecture available in English does not delve into transnational history of the immigrant family. Many articles contain extensive detail on the immigrant family's development in the US, while barely mentioning where and in what socio-economic class they belonged to in Norway. This prompted me to question whether regional building styles and class-differences were properly investigated in Norwegian-American buildings.

The outcome of my Fulbright research aims to stimulate more material culture research as it relates to transnational Norwegian-

American cultural ties, while also justifying why the study of lower-class socio-economic contexts and regional influences are key to developing this field of research. My Fulbright project is therefore composed of three phases to first establish a baseline of research, conduct architectural field studies, and produce a comparative case study analysis.

Smedplassen i Vestre Slidre, 1890 (Husmannsplass under Kvåle nedre). Courtesy of the Valdres Folkemuseum, accessed by digitalmuseum.no.

The research plan

To what extent does Norwegian vernacular architecture exhibit regional and socio-economic variations? Can we verify that these characteristics are reflected in Norwegian-American immigrant houses?

To investigate these questions, I plan to conduct a comparative study of rural Norwegian and Norwegian-American homesteads to shed light on how and in what way class-differences and regional characteristics might be reflected in Norwegian-American homes. To examine these questions, I will investigate the Norway and Minnesota homes of my ancestors, the Vik and Traaen family, who emigrated in the mid-1800's from former Oppland and Buskerud counties, respectively.

Many Norwegian emigrants, like my Vik ancestors, had belonged to the crofter, or tenant farmer, socio-economic class in Norway. Their restricted ability to own land prompted them to escape generational poverty

through emigration. In the United States, emigrants settled in clusters which founded ethnically concentrated communities like Spring Grove, Minnesota. Familial ties to this history led me to pursue independent research studies in graduate school, conducting extensive architectural documentation of my ancestor's house to identify if remnants of Norwegian architecture still exist in rural communities.

The Vik and Traaen houses located just West of Spring Grove, Minnesota were built in the mid-to-late 1800's by my 2x great-and 3x great-grandparents, who were first-generation Norwegian-Americans. They both consist of frame construction and contain the Akershus three-room floor plan which was common to mid-nineteenth century Eastern Norway from where both families emigrated. Furthermore, records show the Vik house was built some years after the family's arrival in the United States, which indicates it was not the house the family lived in immediately upon immigration. This fact establishes the house, according to the Tradition Theory, as the "folk form" which typically reincorporated Norwegian cultural traditions and building elements which is at the heart of my comparative analysis.

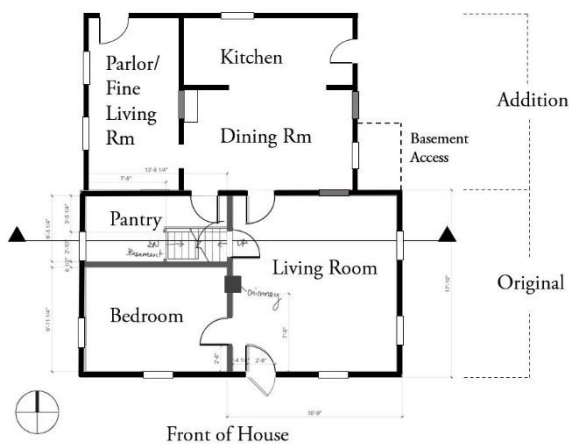
Traaen Farm in Rollag, Numedal, Buskerud. Photo courtesy of Miranda Moen.

The Traaen family, however, were wealthy farm-owners in Rollag, Numedal, Norway. Despite their affluent life, they immigrated to Minnesota and built a house just a mile north of the Vik House west of Spring

Grove, Minnesota. Due to the fact that most emigrants left Norway due to economic reasons, it is intriguing as to why the Traaens left. Nevertheless, the dichotomy between the Vik and the Traaens' socioeconomic status provides a good comparative case for the class-related element of my research. My research will therefore be narrowed to focus on the socio-economic context and regional characteristics of Akershus three-room houses that were built and used in nineteenth century Eastern Norway.

Photo of Traaen house taken Jan. 22, 2021

Traaen House Floor Plan

Throughout my project I will be working closely with the Norwegian Emigrant Museum director, Dr. Terje M. H. Joranger, who has conducted extensive transnational research on Norwegian-American material culture and will provide me with access to historic farmsteads and museums in my case study region. In addition, I will have a second affiliation with the Oslo School of Architecture and Design (AHO) which will give me the opportunity to meet with and learn from other architects and academics in material culture and heritage preservation.

In the first phase of my research, I aim to establish a baseline of research on class and regional building styles of the mid-nineteenth century that will guide my understanding of common architectural and functional features which I will utilize later on in my project. I will start by surveying a large sample of nineteenth century tenant farmer dwellings in eastern Norway. I will document, register, and catalogue the most common architectural characteristics evident in interior decoration, floor plans, and functional organization. County-specific data, such as tax and land records, as well as ethnographic and anthropological research writings on the husmann and husmannsplass by Eilert Sundt, Arne Lie Christensen and others will shed light on 19th century socio-economic conditions that could affect the houses in my case study.

Vik family standing outside their farmhouse in Riceford township, Spring Grove, Minnesota. From left to right: Endre Vik, Kjersti Traaen, Randina, and Gustav. Photo courtesy of Miranda Moen.

Secondly, I will conduct a localized field study of the Vik and Traaen dwellings located in Vestre Slidre, Oppland and Rollag, Buskerud by documenting existing site and building conditions through architectural drawings, measurements, and photographs.

Fieldwork will be supported by historic census data and existing documentation found through research. I will then synthesize my data under the guidance of my affiliations to determine if the case study buildings in Norway are representative of their region or architectural anomalies. The result will inform the elements that will be examined in both the

Norway and Minnesota houses addressed in the comparative case study analysis. In this phase, AHO architects and architectural heritage experts will guide me in wood building documentation practices.

Vik house today. Photo courtesy of Miranda Moen

Lastly, the production of the comparative case study analysis will take form in a multi-modal document providing architectural drawings and photographs alongside a traditional research paper. I hope to publish my findings to stimulate future research studies of existing and at-risk nineteenth century houses in both Norway and the United States, which are critical to historic and contemporary cultural identities.

Traaen and Vik families threshing at Endre Vik farm in Riceford township outside of Spring Grove, Minnesota, 1904-1905. Photo courtesy of Miranda Moen.

The Epistolary Practices of Norwegian Emigrants and the Emergence of a Transatlantic Public Sphere, ca. 1835–1870

By Henrik Olav Mathiesen
(PhD diss., University of Oslo, 2021)

By the end of the nineteenth century, a Norwegian transatlantic public sphere had emerged out of the letter-writing practices of Norwegian immigrants in America and their correspondents back home. News exchange in letters were in time supplemented and augmented by newspaper exchange across the ocean. In time, Norwegian-American newspapers conquered a homeland market, while local newspapers in Norway offered subscriptions to Americans. Within these media, a cross-oceanic public discourse could be sustained. But it would not have existed if it was not for the initial practices of public correspondence that not least made it into print. By looking in particular at the public dimensions of early emigrant letters, and by analysing the letters that were printed in the homeland, the dissertation argues that a transatlantic public sphere emerged out of grassroots efforts of ordinary people attempting to stay in touch with their former local communities.

A variety of material has been employed to argue this thesis, but the main dataset that has been collected and analysed is the letters printed in Norwegian newspapers during the period 1837–1860. A major, and rather unexpected finding is how printed emigrant letters developed as a newspaper genre after 1860. The identified letters printed in the period before 1860, some 228 letters in total, were for the most part ‘accidentally printed’. That is, they entered print largely irrespective

of the intentions of the letter writer. After 1860, however, most of the ‘America letters’ printed in newspapers were what we would consider contributions from foreign correspondents: they were addressed directly to the editor, and thus to the wider public. The early letters, by contrast, show little ambition to address newspaper readers.

That does not mean, of course, that letter writers did not intend to address a public. Their primary audience tended to be their local home community, as an analysis of a unique dataset of 122 letters written to Voss in Western Norway shows. Few letters are preserved for the period before 1850, but in Voss one man sat down to collect and copy the letters from America that arrived in the period 1839–1850. Several of his books survive and the quantity of surviving letters sent to a single region in this early phase of the emigration allows us to reconstruct the first and emerging networks of correspondents and audiences. Most of the letters sent to Voss, it can be showed, were understood to be read by most of or indeed the entire home community.

Whether emigrants realised they could address a large audience through letters at the very start of the emigration remains unclear, but a look at the letters that arrived in Norway in 1835 – especially the letters written by Gjert Gregoriussen Hovland – show some signs of the emigrants in the New York colony wanting to broadcast their message of good land to be

found in the interior. The effect of these letters, at any rate, was to direct the stream of Norwegian emigration to Illinois and beyond. But that it was these letters specifically and not letters in general which had this effect is a discovery that has resulted from the work on this dissertation. That it was also the Hovland letters that were the first emigrant letters to be printed in any Norwegian newspaper is another such discovery.

Some of the early emigrants did in fact experiment with print. A close analysis of the very first 'books' associated with the Norwegian emigration shows how ordinary people engaged and made use of the printed word for the first time, in various ways and for various purposes.

Eventually, some emigrants attempted to have their letters reach the periodical press, but as the early emigrant books also demonstrate, from the very start people began experimenting with spreading what they wanted to say about the emigration through print. Once the Norwegian-American press emerged, sending newspapers – as well as messages through newspapers – across the Atlantic became possible. These practices supplemented rather than replaced letter writing as forms of exchanging news, and it reached new heights as the burgeoning immigrant press began to secure a homeland market from the late 1860s onwards. And as local newspapers in the homeland began offering subscriptions to transatlantic readers from the late nineteenth century onwards, a truly transatlantic public sphere emerged.

Why scholars of the European emigration and of European emigrant letters specifically have not paid any attention to the printing of emigrant letters remains a mystery, considering the impact on the development of the public sphere that these letters appear to have had. Readers of this dissertation may find

the review of literature dealing with European emigrant letters to be of interest, as it is the first attempt to survey the entire literature in all the various European languages on emigrant letters in general. The review reveals that only a single scholar, Bill Jones, has treated the printing of emigrant letters in any detail – in his case, the Welsh letters – and it is on his pioneering work that the present dissertation stands. It offers the first monograph-length attempt to explore the causes and consequences of the printing of emigrant letters in Europe, and it is hoped that others may be inspired to re-evaluate the phenomenon for other European countries as well.

**Byt ind dine gamle Fonograf Rekorder
for nye**

Op til den 12te Februar vil vi tage ind alle dine Li-Toms og større Disc Rekorder af hvadsomhelst Fabrikata og i hvilken somhelst Kondition (undtagen brækkede og sprutne) og gi dig Fem og tyve Cents hver for dem i Bytte for andre Rekorder i vort store Assortement af Fonograf Rekorder. Men dette Tilbud gjælder ikke for Rekorder af senere Dato end den 1ste Dec. 1921.

3000 skandinaviske og engelske Columbia Records paa haand at vælge fra

Tag Anledning af dette liberale Tilbud og byt ind dine gamle Rekorder.

Netop nu har du og andre Tid til at ha Fornøjelse af din Fonograf og du vil aldrig ha bedre Anledning til at faa dig et godt Udvalg af Rekorder og paa samme Tid faa noget for dine gamle.

Bring ind dine gamle og slidte Rekorder, eller saadanne som du er træt af. Byt dem ind for nye Columbia Rekorder og du vil atter ha virkelig Fornøjelse af din Fonograf.

Udsæt ikke med dette. Gjør dette Bytte medens du har et stort Assortement at vælge fra.

M. BENSON

Fergus Falls Ugeblad, 8de februar 1922

Prærielingvistikk og pampaslingvistikk - Prosjektet Norwegian across the Americas

By Kari Kinn og Arnstein Hjelde

Nytt prosjekt om norsk som arvespråk i
både Nord- og Latin-Amerika

Deltakere:

Kari Kinn (Universitetet i Bergen)

Silvina Montrul (University of Illinois)

Marie Lund Stokka (Universitetet i Bergen)

Verónica Pájaro (Universitetet i Agder)

Mike Putnam (Penn State University)

Arnstein Hjelde (Høgskolen i Østfold)

Ida Larsson (Høgskolen i Østfold)

Jan Heegård Petersen (Københavns
Universitet)

Arvespråk er språk som læres og brukes i hjemmet, men som ikke er det dominante språket i det større, nasjonale språksamfunnet (denne definisjonen tilskrives ofte språkforskeren Jason Rothman). Mennesker som snakker et arvespråk, er ofte etterkommere av migranter, og de representerer en svært interessant form for tospråklighet: Arvespråket er det første språket de lærer, men det er likevel ikke deres dominante språk når de blir voksne. Det norske språket til norsk-amerikanerne, eller morsmålet til andre-generasjons innvandrere i Norge, vil være et arvespråk, og kunnskap om norsk som arvespråk i Amerika vil derfor ha overføringsverdi til dagens flerspråklige Norge.

De siste årene har norsk som arvespråk i Nord-Amerika, som snakkes av etterkommerne av norske emigranter på 1800- og 1900-tallet, fått betydelig oppmerksomhet; det

siste tiåret har rundt 40 forskere laget et hundretalls publikasjoner om ulike sider ved dette språket. Og dette arbeidet har blitt mulig takket være innsamlingsarbeidet og den digitale tilretteleggingen som professor Janne Bondi Johannessen (1960–2020), tidligere styremedlem i NAHA-Norge, gjorde. Gjennom det siste tiårets forskningsdugnad på norsk i Amerika har særlig nye sider ved dette språket blitt utforsket. Forskere som Einar Haugen (1906–1994) var særlig opptatt av ulike sider ved lånorda, men nå er man særlig opptatt av slike ting som endringer i setningsstrukturer og bøyningssystem. Men selv om man i all beskjedenhets kan si at forskningen på norsk som arvespråk har gjort store framskritt, er det fortsatt mange hvite flekker på kartet, viktige områder som ikke er undersøkt. Det nye forskningsprosjektet *Norwegian across the Americas*, som er finansiert av Norges Forskningsråd og ledet av førsteamanuensis Kari Kinn (Universitetet i Bergen), tar tak i to av disse.

Veggpynt i det norske Argentina

For det første vil vi gjennom dette arbeidet dokumentere og analysere en ny varietet av norsk som arvespråk, nemlig norsk i Latin-Amerika. Vi vet at over 20 000 mennesker emigrerte fra Norge til Latin-Amerika fra ca. 1820 og fram til midten av 1900-tallet (se blant annet boka *Expectations unfulfilled: Norwegian migrants in Latin America, 1820–1940*, redigert av Steinar A. Sæther), og at det fortsatt finnes mennesker i Latin-Amerika som snakker norsk som arvespråk. Å forske på denne formen for norsk, som hittil ikke er beskrevet, har naturligvis stor verdi i seg selv. Samtidig vil det bane vei for sammenlignende forskning på norsk som arvespråk i ulike kontaktsituasjoner, siden det dominante språket de fleste steder i Latin-Amerika er spansk og ikke engelsk. Komparative studier av dette slaget kan belyse effektene av språk-kontakt og hjelpe oss å forstå om en «nyskaping» i et arvespråk er forårsaket av direkte innflytelse fra et annet språk, eller om det er resultatet av en mer generell endringsprosess som ikke kan forklares som påvirkning fra det andre språket.

Dette prosjektet ble planlagt lenge før korona og covid ble dagligdagse ord i språket vårt. Da pandemien kom og samfunnet i større eller mindre grad stengte ned, skapte dette et stort problem for gjennomføringa av prosjektet, siden vi har finansiering fra Norges forskningsråd i en begrenset periode, fra 2020 til 2024. Og dersom det ikke er mulig å reise til Latin-Amerika for å samle data, er det heller ikke mulig å gjennomføre en viktig del av prosjektet. Men selv om det ikke er mulig å reise, er det mulig å forberede feltarbeid og ikke minst finne fram til folk med norsk bakgrunn i Latin-Amerika som fortsatt snakker norsk. Gjennom bl.a. sosiale medier ble det gjort et godt arbeid for å finne fram til potensielle deltakere. Dessuten kunne man bruke nettet til å gjøre den første datainnsamlingen. På den måten har det så langt vært mulig å samle inn

forskningsdata gjennom digitale møter med norsktalende i Argentina, Ecuador og Chile.

På leting etter informanter, i området utenfor Oberá i Misiones

Og i siste del av november 2021 ble også reiserestriksjonene til Argentina løfta litt, noe som skapte et lite vindu for feltarbeid. Så den 22. november starta ei gruppe på fire «pampaslingvister» (Kari Kinn, Arnstein Hjelde, Verónica Pájaro og Marie Lund Stokka) til Argentina for å gjøre en første runde med fysisk feltarbeid. I hovedsak oppholdt vi oss i området rundt Buenos Aires, der det fortsatt finnes en del norskspråklige. I tillegg tok vi også en avstikker til Misiones, til byen Oberá, der det finnes en del skandinaver. Nå når dette skrives er vi tilbake i «gamlelandet», men vi har ikke hatt tid til å gå inn i materialet som vi har samla, derfor vil vi gjerne vente litt med å si så veldig mye om den språklige fangsten vår, det får vente til senere. Vi trenger likevel ikke gjøre en hemmelighet av at det var helt OK å reise fra vinterlige Norge til et Argentina i full vår.

Den andre delen av prosjektet skal gå i dybden i hvordan norsk i Nord-Amerika har utviklet seg over tid ved å ta i bruk en unik ressurs, nemlig opptak av tidligere generasjoner av norskamerikanske arvespråkstalere. Et utvalg av disse opptakene, som ble gjort av Einar Haugen for rundt 80 år siden, har blitt

transkribert (dvs. at tale har blitt gjort om til skrift), hvert ord har blitt merket med informasjon om ordklasse, bøyingsform o.l., og dette har så blitt lagt inn i en søkbar database som er tilgjengelig for forskere gjennom Internett. Så ved å søke direkte i denne basen kan man nokså enkelt hente ut data som kan hjelpe oss å forstå om endringer som vi ser i dagens Nord-Amerika-norsk

- i) allerede var til stede i forrige generasjon
- ii) representerer en systematisk endring mellom generasjoner
- iii) er et resultat av språkforvitring, også kalt attrisjon, dvs. tap av språklige ferdigheter gjennom livsløpet.

Så langt har prosjektet transkribert og behandlet over 40 eldre opptak. Dette betyr at vi nå har umiddelbar tilgang til søkbare talespråksdata fra over 80 norsktalende i Nord-Amerika fra 1930/-40-tallet, i tillegg til nyere opptak med over 150 talere som allerede har vært tilgjengelige i flere år. Og dette verktøyet vil i tida som kommer bli svært viktig i arbeidet med å utforske hvordan et språk endrer seg over tid, og også når disse endringene skjer. Siden dette eldre materialet nokså nylig har blitt gjort tilgjengelig for forskere, er det så langt i liten grad publisert arbeider som bygger på dette unike materialet, men flere forskere

Buenos Aires og feltarbeid midt i en pandemi. Fra venstre: Arnstein Hjelde, Kari Kinn og Marie Lund Stokka. I sine feltnotater fra Wisconsin klager Einar Haugen i 1948 over at noen av norskamerikanerne har så store barter at det er vanskelig å oppfatte hva de sier. Munnbind kan også by på utfordringer i så måte.

arbeider nå med dette datasettet, så det bør ikke ta så veldig lang tid før vi begynner å se resultater av dette.

Framover vil prosjektmedlemmene jobbe med å analysere dataene vi har samlet inn så langt. Men et nytt feltarbeid i Latin-Amerika er planlagt senere i 2022, hvis covid-situasjonen tillater det.

Vi krysser fingrene!

Til Salgs.

Farm tilsalgs. 160 Acres, 145 opdyrket, nødvendige Huse, Pasture og Høslaar, 3 gode Brønde. Til Skolehuse og Postoffice $\frac{1}{2}$ Mil, 2 til Kirke, beliggende i Hjertet af et stort norsk Settlement, ved main roads, **Abling aldrig totalt ødelagt.** Tilskriv O. H. Sterk, Brenner, Minn.

Mod Dyspepsia og alle Slags Uordener i Maven og Fordøielsesorganerne, brug Læge ægte norsk Sundheds-saft. Et prøvet, sikkert og usladeligt Middel. Pris 25c, portofrit tilsendt. Skriv til Læge Drug Co., 408 Nicollet Ave., Minneapolis, Minn.

Tilsalgs. En liden Eiendom paa 65 $\frac{1}{2}$ Acres, $2\frac{1}{2}$ Mil fra Byen Lyman i Skagit Valley, Washington, kan kjøbes. Man henvender sig til Thomas Olsen, Lyman, Skagit County, Washington.

Farm tilsalgs. 120 Acres, hvoraf 36 under Plog. 50 Ton Hø kan slaaes. Godt Land og Bygninger og Maskineri. Billig for konstant. Charlie Marthin, Nelson, Minn.

LAND og Farme tilsalgs meget billigt. Godkjøbs-Liste No. 8, Aart og Adressen til omkring 200 Standinaver, som har kjøbt Land af os, sendes frit. Skriv idag til **OLE OLSON, Kasserer, Hawley, Minn.**

Minneapolis Tidende, Fredag 19. Marts 1897

Fra Norsk utvandermuseums samlinger

Av Terje Mikael Hasle Joranger

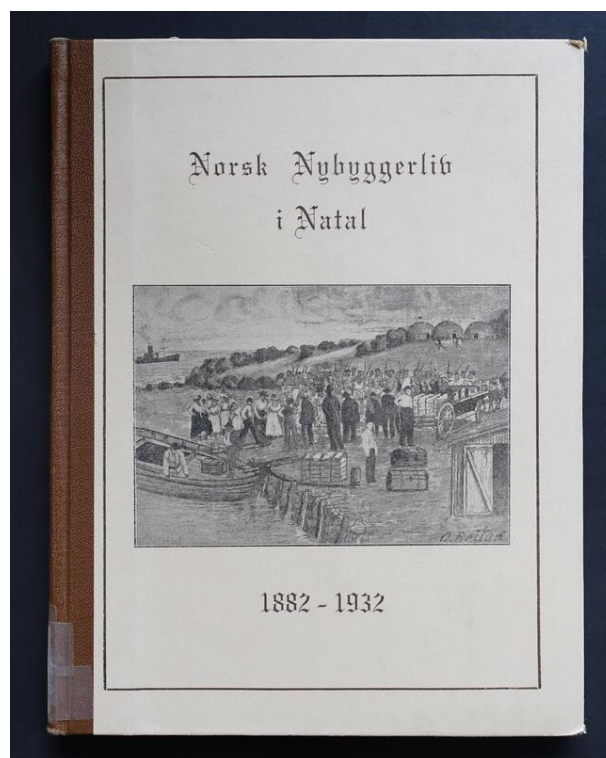
Norsk utvandermuseum

Norsk utvandermuseum ligger i Ottestad ved Hamar og har et nasjonalt nedslagsfelt knyttet til innsamling, bevaring, formidling og forskning på den norske globale utvandringen. Museet fokusområder er nedfelt i museets formålsparagraf, som går ut på å «øke den alminnelige kunnskapen om norsk utvandring, hjemvandring og innvandring, migrasjonens bakgrunn og forløp, utvandrerens kulturelle utvikling i innvandringslandet og i vid forstand, deres forhold til Norge...:» Museet ble opprettet i 1955 og . Nedenfor finner dere et utvalg av gjenstander og arkivmateriale fra museets samlinger. Hvert eksempel viser forskjellige sider av den norske utvandringen.

Se museets nettside:

<https://utvandermuseet.no/>

Norsk nybyggerliv i Natal 1882-1932

Denne boka er hentet fra Norsk utvandrer-museums rikholdige bibliotek. Tittelen viser at norske utvandrere hadde mange reisemål. I 1882 reiste 50 personer, hovedsakelig fra Sunnmøre, til området nær misjonsstasjonen Marburg i provinsen som i dag heter Kwa-Zulu-Natal langs sørøstkysten av Sør-Afrika. De aller fleste som utvandret fra Norge etter 1825 reiste til USA og Canada. De norske ny-byggerne i Natal hadde flere fellestrekk med

emigrantene til Nord-Amerika; de slo seg ned i et nybyggerområde sammen med folk fra samme bygd eller region, de dyrket jorda, dannet menigheter, bygde kirker og skoler for sine medlemmer, og de måtte forholde seg til flere andre folkegrupper, både innvandrere og innfødte, med engelsk som hovedmål. Den norske kolonien ved Marburg var likevel svært liten og landskap og dyreliv veldig forskjellig fra Nord-Amerika.

Boka er utgitt som «Festskrift i anledning De Norske Settlers 50-aarsjubileum i Marburg» i 1932. Den er på 165 sider og inneholder 14 kapitler. Kapitlene listes kronologisk, fra foranledningen til emigrasjonen, utreisen med hovedvekt på tilpasningsprosessen i det nye landet. Institusjoner som skole og kirke- og menighetsliv er viet egne kapitler. Egne kapitler er også viet vanskelighetene nybyggerne møtte i Natal, blant annet usikkerhet knyttet til møtet med de innfødte. Etter datidens syn var disse såkalt «ville» mennesker, men boka viser at forholdet mellom de hvite nybyggerne og de innfødte var godt. Boka gir et godt innblikk i hverdagslivet blant norske nybyggere i tiårene rundt forrige århundreskifte og deres opplevelser med et land som var så forskjellig fra deres hjemtrakter.

Amerikabrev

Norsk utvandermuseum har ca. 9000 Amerikabrev i sine samlinger. Brevene var et viktig forbindelsesledd mellom utvandrere i Amerika og slekt og venner i Norge. De dannet et viktig bånd mellom personer på begge sider av Atlanteren før det ble vanlig med utbyggingen av raskere kommunikasjoner som telegraf, telefon og moderne skipsforbindelse over Atlanteren. Brevene var et viktig middel til å presentere Amerika som et aktuelt utvandermål, men brevskriveren valgte selv hvor personlig han eller hun ønsket å være i forhold til å påvirke mottakeren til å utvandre. Gjennom amerikabrevene kunne avsenderen fortelle om nære og mer generelle saker, gjerne opplysninger om familien og kjente i Amerika, om priser på varer, jord og redskaper og om de generelle forholdene i landet. Da avsender og mottaker kjente hverandre.

Vi har valgt et originalt amerikabrev skrevet av B.C. Peterson, rektor ved Scandia College i Chicago. Dette var en handelshøyskole som også tilbød språkutdanning. Brevet er datert 23. oktober 1882, og det er stilet til brevskriverens onkel Ole Økelsrud i Ringsaker. Brevet er skrevet på norsk, som holdt seg som en vanlig målform mellom norskamerikanere og slekt og venner i Norge inn på 1900-tallet. I brevet presenterer brevskriveren seg selv for en onkel i Norge han aldri har møtt. Foranledningen til brevet er at B.C. Peterson venter faren på besøk. Faren bor trolig i Amerika, og førstnevnte vil gjerne vise faren et brev fra sin onkel Ole. Amerikabrevet danner i dette tilfellet et bånd mellom to slektninger som aldri før har truffet hverandre (se neste side).

4302 04 1-3-21

SCANDIA COLLEGE,

190 N. MORGAN STREET,

CHICAGO,

Oct. 22nd 1882

ILL.

ATTEND THIS
Commercial College and Language Institute to get a thorough knowledge of Commercial
science and language.

SPECIAL ATTENTION GIVEN TO

Commercial Arithmetic	and	Book-keeping.
Orthography	"	Penmanship.
Elocution	"	Belles Lettres.
Reading	"	Grammar.
Norsk-English	"	German-English translations.

B. C. PETERSON, Prin.

Her Ole Ekelund

Ringebu Norge Ev.

Årene sabel du vil vel sende vor dette
kommer ifra men det er fra Berubak
søn af eders brøder Peter. Jeg fandt for
nat at skrive nogle rdd til dere for jeg hørte
af hr. Kvindley som har for nogle uger siden
kommet tilbage fra et besøg i Norge og har
set og talt med dem. Det var morsomt at
høre fra dem. Han siger at de er bleven
gammele. Ja det kan jeg vel tro for fader er vel
63 aar og i er jo eldne. Jeg hørte ogsaa med
sorg at døden havde borttaget jeres tante.
Dette havde jeg ikke hørt. Mange og store forandringer
har fundet sted i vor familie siden vi kom
til Amerika. Vi er meget adskilte. Forældre og
sønner og Chioden er i Massons Miel

Han Ola og han Per

Han Ola og han Per av Peter Rosendahl, red. av Joan N. Buckley og Einar Haugen (Oslo: Universitetsforlaget, 1984).

Denne boken samler 223 striper av avisserien *Han Ola og han Per*, en humorserie som ble laget av Peter Rosendahl fra 1918 til 1930. Tegneserien følger to norske bønder i Decorah i Iowa, og gikk i den norskspråklige avisen Decorah-Posten. Boken inneholder også to informative tekster om humoren og språket i serien.

Humoren dreier seg ofte rundt vanskeligheter med bondearbeidet og språkforvirring. Hovedpersonene snakker en blanding av norsk og engelsk, og de skjønner ikke alltid språket rundt seg. I én episode prøver Per å sjarmere en kvinne på fortauet ved å «snakke yeinki» og si: «Hallo, pai fæs!» Et av uttrykkene som brukes i serien er «det bitar grisen», som må være en blanding av «that beats everything» og «det ligner ikke grisen». Ifølge Einar Haugen finnes uttrykket i innvandremiljøet.

Ofta kommer poengene av Pers mislykkede forsøk på å løse et annet problem, for eksempel når han bruker en «force-feeder»

som ender med å sprengre grisen. Pers bror, Lars, er enda mindre praktisk anlagt. Han har dessuten vanskelig for å skjønne språket Ola og Per bruker, som når han ikke vet hva «sprayer'n» og «peisen» (poison, gift) er, og prøver å drepe potetbiller med øks.

Rosendahl var selv bonde, og var fra det norskdominerte Spring Grove-området i Minnesota. Dette ga ham spesiell kjennskap til norsk-amerikaneres levevis, og det skinner gjennom i serien. Den gir et interessant innblikk i den norsk-amerikanske kulturen på første halvdel av 1900-tallet. Boken er dessuten tilgjengelig på [Nasjonalbibliotekets nettsider](https://nbl.no/).

Leonhard Seppalas gullvaskefat

Månedens gjenstand er et gullvaskefat gitt til Norsk utvandermuseum av utvandrerens, gullgraveren, hundekjørerens, idrettsmannen og folkehelten Leonhard Seppala.

Leonhard Seppala ble født 14. september 1877 i Skibotn. Han var av kvensk avstamning, med finsk som hjemmespråk. Familien var hardt arbeidende, men som kven hadde du ikke all verdens muligheter. En barndomsvenn kom hjem fra Amerika med lommene fulle av gull, og Seppala var ikke sen om å kaste seg rundt. Dette eventyret ville han ikke gå glipp av og reiste over Atlanteren. Seppala fant aldri gull. Om vinteren var hundesleden det mest effektive transportmiddelet i Alaskas villmark. Seppala viste seg å ha et ekstra godt lag med hundene. Han fikk i oppgave å trene et spann hunder som skulle trekke Roald Amundsen til Nordpolen. Turen ble avlyst grunnet første verdenskrig, og Seppala fikk overta hundene. Han begynte å delta i konkurranser og vant de fleste løp. Hans humane behandling av hundene ble lagt merke til.

Leonhard Seppala ble en legende innenfor hundekjørermiljøet og navnet hans er brukt i store løp som Iditarod i Alaska, i Femundsløpet og Finnmarksløpet i Norge. Leonhard Seppala donerte sin slede, de klær han brukte i Alaska under hundeløpene, samt

sin gullgraverpanne til Norsk utvandrer-museum. Besøk museet for å se vår utstilling om Seppala og hans mange eventyr.

En ny Katalog
Paa Deres eget Sprog

Overland
TRADE MARK REG.

Automobiler

De kan nu faa en Overland Katalog trykt paa norsk.
Dette er en komplet Bog, som giver Dem Fordelen
af samme grundige Forklaring og Illustrationer, der
findes i vore engelske Kataloger.

De vil være interesseret i de Oplysninger, som den
giver angaaende Automobil-Konstruktion og dens smukke
kolorerede Illustrationer.

Pris \$750 f. o. b. Toledo.

Bogen er absolut fri. Skriv idag.

Bær saa god at tilskrive Departement 537.

The Willys-Overland Co., Toledo, O.

Minneapolis Tidende, Thorsdag 4de November 1915

Spørg Deres Handlende efter
Midnight Sun Brand Lundefisk

Lavet af den bedste norske Tørfisk af

BERGSETH FISH CO.

MINNEAPOLIS, MINN.

FARGO, N. D.

MINOT, N. D.

Minneapolis Tidende Thorsdag 21. desember 1922